

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppatieteellinen tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Laskentatoimi

Mikko Halonen

Tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu

Auditor's disciplinary responsibility

Työn ohjaaja/tarkastaja: Professori Matti I. Niemi

2.tarkastaja: KTT, tutkijaopettaja Helena Sjögren

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Mikko Halonen
Tutkielman nimi:	Tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu
Tiedekunta:	Kauppätieteellinen tiedekunta
Pääaine:	Laskentatoimi
Vuosi:	2013
Pro gradu -tutkielma:	Lappeenrannan teknillinen yliopisto 83 sivua, 10 taulukkoa
Tarkastajat:	prof. Matti I. Niemi KTT, tutkijaopettaja Helena Sjögren
Hakusanat:	Tilintarkastus, tilintarkastaja, vastuu, kurinpito, valvonta
Keywords:	Auditing, auditor, responsibility, supervision

Tutkielman tavoitteena oli tutkia, millaista on tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu ja kuinka tällainen vastuu voi realisoitua käytännössä. Alkuosa käsittelee tilintarkastusjärjestelmää teoreettiselta kannalta, vastaavasti jälkimmäisessä osassa on tutkittu tilintarkastajille langetettuja sanktioita ja niiden määriä. Näiden perusteella on pyritty tekemään johtopäätöksiä rangaistuskäytännöistä ja niiden mahdollisista muutoksista.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että tilintarkastusjärjestelmä on juuri nyt voimakkaan muutoksen alaisena. Vuoden 2007 lakiuudistuksen jälkeen kansainvälistyminen ja EU:n tasoiset säännökset tullevat muokkaamaan tilintarkastusjärjestelmää entisestään. Kaiken kaikkiaan säännökset ovat tilintarkastajilla kuitenkin melko hyvin hallinnassa, sillä keskimäärin 5-10 tapauksessa vuosittain tutkitaan tilintarkastajan toimintaa, mutta vain muutama johtaa kurinpidollisiin toimenpiteisiin.

ABSTRACT

Author:	Mikko Halonen
Title:	Auditor's disciplinary responsibility
Faculty:	Lappeenranta University of Technology
Major:	Accounting
Year:	2013
Master's thesis:	Lappeenranta University of Technology 83 pages and 10 tables
Examiners:	prof. Matti I. Niemi Helena Sjögren
Keywords:	Auditing, auditor, responsibility, supervision

The aim of the thesis was to study auditor's disciplinary responsibility and how it can be realized. The first part of thesis has theoretical point of view and in the second part there is empirical data of cases in Finland. Conclusions about disciplinary actions have been made based on these cases and possible changes in the sanctions.

The results of the thesis show that the auditory system has been under major changes during last five years. Since the auditor law changed year 2007 the system in Finland has become more and more international because of regulations made by European Union. Overall auditors in Finland have adapted to the new rules and standards quite well. Only couple auditors get disciplinary sanctions per year.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Tutkimuksen tausta	1
1.2	Tutkimusongelma ja tavoitteet.....	5
1.3	Rajaukset	6
1.4	Aikaisemmat tutkimukset.....	8
1.5	Tutkimuksen rakenne	9
2	LAKISÄÄTEINEN TILINTARKASTUS	11
2.1	Tilintarkastuksen määritelmä.....	11
2.2	Tilintarkastusvelvollisuus	12
2.3	Tilintarkastajalle asetetut vaatimukset.....	14
2.4	Tilintarkastajien hyväksyminen.....	16
2.5	Tilintarkastuslaki.....	18
2.6	Euroopan yhteisöjen säädökset	18
2.7	Tilintarkastusjärjestelmän tulevaisuus	20
2.7.1	Työ- ja elinkeinoministeriön raportti 30.11.2012	24
2.8	Toimielimet ja niiden tehtävät.....	25
2.8.1	Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA)	26
2.8.2	Valtiontilintarkastuslautakunta (VALA).....	31
2.8.3	Kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat.....	32
3	KURINPIDOLLINEN VASTUU	34

3.1	Hyvä tilintarkastustapa	34
3.2	Sanktiot ja rangaistukset	36
3.2.1	Varoitus ja huomautus	37
3.2.2	Hyväksymisen peruuttaminen.....	39
3.2.3	Vastuun jakautuminen	40
3.2.4	Kurinpidollisen vastuun kytkeytyminen muihin vastuuperusteisiin.....	41
4	TILINTARKASTAJAN LAADUNTARKASTUS.....	43
4.1	Laaduntarkastuksen vuosiohjelma	43
4.1.1	Tilintarkastusyhteisöt	44
4.1.2	Tilintarkastajat.....	45
4.2	Laaduntarkastuksen toteutus	45
4.2.1	Laaduntarkastuksen tulokset	46
4.2.2	Havaintoja tilintarkastajien 2011 laaduntarkastuksesta.....	47
4.2.3	TILA:n strategia vuosille 2012–2014.....	48
5	VALVONTAELINTEN RATKAISUJA.....	51
5.1	Tilintarkastajista tehtyjen kanteluiden syyt.....	52
5.2	Tilintarkastajan toiminnan tutkinnan peruste	56
5.3	Tarkastuskohteet ja tarkastuksen sisältö.....	60
5.4	Kurinpitoelimien ratkaisut ja toimenpiteet	61
5.4.1	TILA:n ratkaisut.....	61

5.5	Esimerkkitapauksia TILA:sta ja VALA:sta.....	66
5.5.1	TILA 1/2012 (huomautus)	67
5.5.2	TILA 6/2012 (varoitus)	68
5.5.3	TILA 5/2007 (Hyväksymisen peruuttaminen)	69
5.5.4	Valitukset VALA:lle.....	70
6	YHTEENVETO	76
	LÄHDELUETTELO	78

TAULUKOT

Taulukko 1 Laaduntarkastuksen tulokset vuonna 2011.....	47
Taulukko 2 Tutkittujen asioiden määrät ajanjaksottain.	56
Taulukko 3 Valvonta-asioiden päätökset TILA:ssa vuosina 1995–2006...57	
Taulukko 4 Valvonta-asioiden päätökset TILA:ssa vuosina 1995–2006...58	
Taulukko 5 HTM-tutkinta-asioiden perusteet kauppakamareiden tilintarkastusvaliokunnissa.	60
Taulukko 6 Tarkastuskohteet vuosina 2008–2012.	61
Taulukko 7 TILA:n ratkaisut vuosina 1995–2012.....	62
Taulukko 8 TILA:n ratkaisut vuosina 1995–2006.....	63
Taulukko 9 TILA:n ratkaisut vuosina 2008–2012.....	64
Taulukko 10 HTM-tutkinta-asioiden päätökset kauppakamareiden tilintarkastusvaliokunnissa.	65

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tilintarkastuksen taustalla on tilintekovelvollisuus, joka perustuu joko lakiin tai sopimukseen. Suomessa tilintarkastuslaki on suhteellisen uutta lainsäädäntöä, sillä ensimmäinen kansallinen tilintarkastuslaki ja -asetus säädettiin Suomessa vasta vuonna 1994. Lailla pyrittiin lisäämään suomalaisen tilintarkastusjärjestelmän uskottavuutta ja näin parantamaan tilinpäätöstietojen luotettavuutta. Uudistuksen tavoitteena oli myös lisätä tilinpäätösinformaation yhdenmukaisuutta. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008. 125–126)

Ennen varsinaista tilintarkastuslakia tilintarkastusta ei ollut Suomessa säädelty pitkään aikaan, sillä ensimmäiset lainsäädännölliset säännökset tulivat voimaan osuuskuntalaissa vuonna 1955. Osakeyhtiön tilintarkastusta koskevat säännökset tulivat voimaan vuoden 1978 osakeyhtiölaissa. KHT-tilintarkastajia (Keskuskauppakamarin hyväksymää tilintarkastajaa) on hyväksytty jo vuodesta 1925 alkaen ja HTM-tilintarkastajia (kauppakamarin hyväksymää tilintarkastajaa, ”hyväksytty tilimies”) on hyväksytty vuodesta 1950 lähtien. Tilintarkastusyhteisöjä on hyväksytty vuodesta 1983 alkaen. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008. 125–126)

Tilintarkastuslaki on yleislaki, mikä tarkoittaa sitä, että se väistyy, jos jossakin erikoislaissa toisin määrätään. Usein erikoislait sisältävät tilintarkastuslakia täydentäviä säännöksiä. Suomen nykyinen tilintarkastuslaki astui voimaan 1. heinäkuuta 2007. Lain uudistaminen vaikutti 25 muuhun lakiin. Ennen lakiuudistusta myös muissa

tilintarkastajan työssään tarvitsemissa laeissa oli tapahtunut muutoksia, jotka vaikuttivat tilintarkastajien työhön. Uusi kirjanpitolaki astui voimaan vuonna 1997 ja uusi osakeyhtiölaki vuonna 2006. Näiden lisäksi verolakien ja verotuskäytäntöjen muuttuminen ovat vaikuttaneet tilintarkastajan työhön. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008, 127)

Yksi keskeisimmistä tilintarkastajan työhön vaikuttaneista uudistuksista oli kirjanpitolain uudistaminen vastaamaan kansainvälisiä standardeja. Listattujen yritysten velvollisuudeksi muodostui konsernitilinpäätöksen laatiminen IFRS-standardeja (International financial reporting standards) noudattaen. Ensimmäiset tällaiset konsernitilinpäätökset laadittiin vuonna 2005. Mähösen mukaan IFRS-standardien rooli tulee koko ajan kasvamaan tulevaisuudessa erityisesti kirjanpitolainsäädännön tulkinnassa (Mähönen, J. 2009, 456). Kansallisesta muutostarpeesta lähtöisin olevia muutoksia lakiin tuli esimerkiksi lain soveltamisalaan, pienten yhteisöjen tilintarkastukseen sekä rangaistusseuraamuksiin liittyvissä asioissa (Blumme, N. 2008, 35).

Eräs tilintarkastuslain muutoksista oli kansainvälistymisen lisääntyminen. Euroopan unionissa hyväksytyt kansainväliset ISA-tilintarkastusstandardit (International Standards on Auditing) tulivat pakollisiksi Suomessa. Aikaisemmassa laissa niiden noudattamista arvioitiin ainoastaan osana hyvää tilintarkastustapaa, jonka noudattaminen oli puolestaan tärkein velvollisuus edellisen lain aikana. Muutoksen tarkoituksena oli yhtenäistää Suomen tilintarkastuslakia vastaamaan eurooppalaista lakia. Pyrkimyksenä oli helpottaa muun muassa tilintarkastuskertomusten vertailtavuutta eri maissa. Ylipäätään standardien noudattamisesta on tullut yhä keskeisempi osa hyvää tilintarkastustapaa (Horsmanheimo P. 2012, 64–67). (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008, 133–138)

Muita keskeisiä muutoksia olivat maallikkotilintarkastuksen lopettaminen vuoden 2011 loppuun mennessä ja pienten kirjanpitovelvollisten vapauttaminen tilintarkastusvelvollisuudesta. Käytännössä tämä merkitsee, että yhteisön tilintarkastajan on jatkossa oltava auktorisoitu tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö. Nykyisin maallikkoa ei voida valita tilintarkastajaksi edes asunto-osakeyhtiössä, mutta hänet voidaan valita toiminnantarkastajaksi tietyin edellytyksin (Blumme, N. 2010, 59). Mikäli valitaan toiminnantarkastaja, on huomattava, että hänen kelpoisuusvaatimukset ovat tilintarkastajia kevyemmät ja tehtäväkuva tilintarkastusta kapeampi. Toiminnantarkastajalta ei vaadita opintoja laskentatoimesta eikä tilintarkastuksesta. Heitä ei valvota kuten tilintarkastajia, eikä heillä ole myöskään toimintaa ohjaavia standardeja. Heidän päätehtävänä onkin arvioida hallinnon järjestämistä, kirjanpidon ja tilinpäätöksen yleistä asianmukaisuutta, johdon saamien etuuksien ja lähipiiriliiketoimien asianmukaisuutta sekä yhdenvertaisen kohtelun toteutumista. Muutoksen seurauksena tilintarkastus Suomessa ammattimaistuu. Tämä puolestaan lisää luotettavuutta sekä tilinpäätöksiin että tilintarkastajiin. (Konttila, J. & Paasovaara, M. 2011, 60–63; Vahtera, V. 2010, 34–37)

Nykyisen lain mukaan tilintarkastajan saa jättää valitsematta tietyin edellytyksin. Lakimuutoksen tavoitteena oli parantaa lakisääteisen tilintarkastuksen laatua. KHT-yhdistyksen tutkimuksen mukaan tavoitteessa on onnistuttu, ainakin mikäli mittarina pidetään talousjohtajien mielipidettä. Enemmistö talousjohtajista uskoo tilintarkastuksen merkityksen lisääntyneen taloudellisen tiedon luotettavuuden lisääjänä viime vuosina (Sviili, T. 2010, 48–49). Vapaaehtoinen tilintarkastus parantaa informaation laatua ja lisää muiden sidosryhmien ja johdon luottamusta taloudellista informaatiota kohtaan (Länsiluoto, A. & Mäki-Pirilä, J. 2010, 27). Uuden lain myötä tilintarkastajien valvonta tehostui ja kansainvälistyi, myös rikosvastuu laajentui entisestään. Lain valmistelussa

mukana ollut HTM-tilintarkastaja Ossi A. Saarinen toteaa, että lakimuutoksella saatiin paljon hyvää aikaan, mutta esimerkiksi valvontasäännökset jäivät hieman keskeneräiseksi (Hyvönen, A. 2009a, 26).

Lasse Niemen ja Hannu Ojalan mukaan selkeä enemmistö pienyrityksistä haluaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen. Kun yrityksen koko ja sen ulkoinen rahoitustarve kasvaa, lisääntyy myös halukkuus tilintarkastukseen. Muita tilintarkastushalukkuutta lisääviä tekijöitä ovat muun muassa omistuksen ja johdon eriytyminen, tietoisuus tilintarkastajan tavoitteista ja yrittäjän usko siihen, että tilintarkastuksen suorittaminen parantaa sisäistä valvontaa sekä raportoinnin laatua. Niemen ja Ojalan tutkimuksen mukaan tärkeiden taloushallinnon osien ulkoistaminen tilitoimistolle lisää selkeästi halukkuutta tilintarkastukseen, kun taas tilitoimiston veroneuvonta vähentää sitä. (Niemi, L. & Ojala, H. 2010, 26–29)

Tilintarkastuslain lisäksi tilintarkastajan työhön vaikuttavat erityisesti kirjanpitolaki, yhteisölait sekä tilintarkastajia valvovien elinten lausunnot ja ohjeet. Tilintarkastuslaissa on säädetty tilintarkastajien valvonnasta ja korvausvelvollisuudesta. Työ- ja elinkeinoministeriön sekä kauppa-kamarilaitoksen tehtävänä on tilintarkastuslain mukaiset ohjaus-, valvonta- ja kehittämistehtävät. Valtion tilintarkastuslautakunnan (VALA) velvollisuuksiin kuuluu tilintarkastuksen yleinen ohjaus, kehittäminen ja valvonta. Tilintarkastajien hyväksymisestä ja hyväksytyjen tilintarkastajien valvontaan liittyvästä ohjauksesta ja kehittämisestä huolehtii Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA). Alueellisten kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat (TIVA) valvovat HTM-tilintarkastajia ja HTM-yhteisöjä. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008. 125–126)

1.2 Tutkimusongelma ja tavoitteet

Tilintarkastajilta vaaditaan jatkuvasti enemmän ammatillista ja lainsäädännöllistä osaamista säännösten tiukentumisen ja lisääntymisen myötä. Tilintarkastajalle syntyy vastuuseuraamuksia, mikäli hänen olisi pitänyt huomata virhe tai puute tilintarkastushetkellä. Tämän tutkielman päätutkimusongelmat ovat:

- selvittää, millaista on tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu lakisääteisessä tilintarkastuksessa
- kuinka tällainen vastuu voi realisoitua käytännössä
- millaisia asioita TILA on tutkinut lähiaikoina
- ovatko TILA:n käsittelemät asiat muuttuneet ajan myötä
- onko TILA alkanut käsittelemään asiaa kantelun vai oman aloitteen perusteella
- ovatko kantelujen määrät tai aiheet muuttuneet.

Tavoitteena on selventää kokonaisuutena tilintarkastajan kurinpidollista vastuuta lakisääteisessä tilintarkastuksessa. Valvontaelimien ratkaisuksista pyritään selvittämään, millaisia kurinpidollisia toimia Suomessa eniten käytetään ja kuinka usein näihin turvaudutaan. Lisäksi selvitetään muutosten taustaa, mikäli määrissä huomataan voimakasta kasvua tai vähentymistä jonkun kurinpidollisen vastuuseuraamuksen kohdalla.

Tutkielmassa selvitetään, millaisia asioita TILA on tutkinut. Pääpaino tässä on viime vuosien tapauksilla, mutta varsinaista ajallista rajausta ei tehdä. Tavoitteena on tutkia, ovatko TILA:n käsittelemät asiat muuttuneet lähivuosina ja onko TILA ottanut asiat tutkiakseen kanteluiden vai oman harkintansa perusteella. Kanteluista selvitetään, ovatko niiden määrät tai aiheet muuttuneet merkittävästi.

Tutkimusongelman ratkaisemiseen pyritään perehtymällä yleisesti tilintarkastuksen käsitteeseen. Tilintarkastajan työtehtävistä keskitytään raportointiin ja muihin lakisääteisiin tehtäviin. Tavoitteena on selvittää tilintarkastusdokumentaation ja -evidenssin yhteyttä tilintarkastajan vastuuseen. Tilintarkastajan kolmesta vastuualueesta keskitytään erityisesti kurinpidolliseen vastuuseen, jota tutkittaessa perehdytään Keskuskaupakamarin (TILA), Valtion tilintarkastuslautakunnan (VALA) ja Korkeimman hallinto-oikeuden (KHO) päätöksiin. Muiden valvovien elinten tilintarkastajille suunnattuja ohjeita ja päätöksiä käytetään tutkielmassa tarpeen mukaan.

1.3 Rajaukset

Tutkimus rajataan koskemaan tilintarkastajan vastuuta lakisääteisessä tilintarkastuksessa eli kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastusta. Tilintarkastajan muihin lakisääteisiin tehtäviin ei oteta kantaa, mutta niihin viitataan tarpeen mukaan. Tutkielmassa keskitytään ainoastaan KHT- ja HTM-tilintarkastajiin, sillä maallikkotilintarkastus päättyi vuoden 2011 loppuun. Tilintarkastusinstituutio perustuu ensisijaisesti kansalliseen kulttuuriin ja sääntelyyn, minkä vuoksi eri maiden tilintarkastusinstituutiot eroavat toisistaan. Tästä huolimatta erityisesti Euroopan unionin jäsenmaat pyrkivät yhtenäistämään tilintarkastusta koskevia säännöksiä

direktiivien mukaisiksi. Tutkielmassa aihe rajataan koskemaan ainoastaan tilintarkastajan kurinpidollista vastuuta Suomessa, sillä tämän tutkielman rajoissa ei ole mahdollisuutta laajempaan maantieteelliseen otantaan.

Tilintarkastusvelvollisuus koskee Suomessa kirjanpitovelvollisia yhteisöjä ja säätiöitä. Tilintarkastuslaki ei koske julkisyhteisöjä, sillä niiden tilintarkastusta säätelevät omat erityislait (Tomperi, S. 2009, 15–16). Pienten yhteisöjen ei tarvitse valita tilintarkastajaa, mikäli tietyt ehdot täyttyvät. Tässä tutkielmassa keskitytään sekä listattuihin että listaamattomiin yrityksiin, sillä molemmissa näistä tilintarkastajalle voi seurata kurinpidollisia vastuuseuraamuksia huolimattoman työn perusteella. Tätä tukee myös KHT-tilintarkastaja Joakim Rehnin mielipide, jonka mukaan tilintarkastuksen tulisi aina olla samansisältöinen riippumatta siitä, onko tarkastuksen kohteena listattu vai listaamaton yhtiö (Rehn, J. 2009, 36). Toimialakohtaisia rajoituksia ei tehdä, sillä se rajaisi aihealueen liian suppeaksi ja mahdollistaisi kenties väärät johtopäätökset kurinpidollisista vastuukysymyksistä.

Tilintarkastajan vastuu jaetaan kolmeen osa-alueeseen: kurinpidolliseen, vahingonkorvaus- ja rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tämän tutkielman laajuuden rajoissa ei ole mahdollista perehtyä syvällisesti kaikkiin näistä vastuualueista. Tilintarkastajan kurinpidollista vastuuta on tutkinut muun muassa Hanna Virtanen vuonna 2008 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassaan Tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu: TILA:n lausunnot 1990–2006. Pro gradu -tutkielmassaan Virtanen on tutkinut tilintarkastajan kurinpidollista vastuuta ensin teoreettiselta kannalta. Empiirisenä osa-alueena hänen tutkielmassa on käsitelty TILA:n lausuntoja ja lausuntomäärien muutoksia.

Tutkimus toteutetaan aikaisempaan alan kirjallisuuteen perustuvalla aineistolla sekä tilintarkastuslain säännösten avulla. TILA:n lausuntoja ja

ratkaisuja käytetään havainnollistamaan kurinpidollisen vastuun realisoitumista. Tutkimus on pääsääntöisesti teoreettinen tutkimus, mutta kvalitatiivisen tutkimuksen ominaisuuksia siihen tuovat TILA:n ja VALA:n ratkaisut ja erityisesti niiden määrien analysoiminen. Mikäli joissakin kurinpidollisen menettelyn sanktioissa havaitaan suuria poikkeamia aikaisempiin vuosiin verrattuna, pyritään niiden lisääntymistä tai vähentymistä selittämään sekä pohtimaan syitä poikkeamiin. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tarkoituksena on kuvata kurinpidollisten toimenpiteiden luonnetta ja tarvetta ottaa annetut rangaistukset huomioon tulkittaessa ja selitettäessä niiden merkitystä osana tilintarkastustoimintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, s. 156)

1.4 Aikaisemmat tutkimukset

Lili-Anne Kihn ja Janne Nurmela tutkivat tilintarkastajan vastuusta tehtyjä artikkeleita tutkimuksessaan Tilintarkastajan vastuu ammattilehtikirjoittelun näkökulmasta vuosina 1998–2007. Tutkimuksen mukaan ammattilehtikirjoittelu oli vilkasta koko tarkastellun ajanjakson ajan. Tilintarkastajan vastuun laajuus ja rajat olivat käsiteltyinä aihealue suomalaisissa lehtiartikkeleissa. Suurin osa tilintarkastajan vastuun laajuudesta koskevista artikkeleista puolsi tilintarkastajan vastuun rajoittamista. Vastuunjako oli toinen aihealue, josta on kirjoitettu paljon tarkasteltuna ajankohtana. Lisäksi tilintarkastajan vastuu talousrikollisuuden torjumisessa oli yksi kirjoitetuimmista aihealueista. (Heiskanen, J., Kihn, L-A. & Näsi, S. 2009, 94–103)

Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa tilintarkastajan vastuuta on Hanna Virtasen lisäksi tutkinut muun muassa Kimmo Turunen pro gradu -tutki-

elmassaan Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä (Turunen, K. 2004). Kansainvälisesti tilintarkastajan vastuuta on tutkinut muun muassa Ivo Blij, joka tutki Hollannin ja Saksan eroja tilintarkastajien kurinpidollisissa asioissa (Blij, I. 1998). William Shafer puolestaan on tutkinut tilintarkastajien käsitystä siitä, millaisen rangaistuksen ja millä todennäköisyydellä sen voi saada, kun tilintarkastaja on asiakkaan painostuksesta antanut epäpätevän lausunnon tileistä (Shafer, W. 2001). Philip Smith on tutkinut tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta Wigginsin skandaalin yhteydessä (Smith, P. 2006).

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkielman toisessa kappaleessa perehdytään lakisääteiseen tilintarkastukseen. Kappaleessa selvitetään tilintarkastuksen määritelmää yleisesti ja tilintarkastusvelvollisuuden määritelmää. Lisäksi selvitetään tilintarkastajien hyväksymismenettelyt sekä tilintarkastajille asetettuja vaatimuksia. Kolmannessa kappaleessa keskitytään tilintarkastajan kurinpidolliseen vastuuseen sekä tilintarkastuksen ohjaukseen, kehittämiseen ja valvontaan. Kappaleessa perehdytään tilintarkastukseen vaikuttaviin toimielimiin ja niiden tehtäviin. Kurinpidollisen vastuun osalta kappaleessa selvitetään, millaista on hyvä tilintarkastustapa. Tilintarkastajaan kohdistuvista sanktioista perehdytään kurinpidolliseen vastuuseen liittyviin vastuuseuraamuksiin. Näitä seuraamuksia ovat huomautus, varoitus ja hyväksymisen peruuttaminen.

Neljännessä kappaleessa tutustutaan uusimpaan valvontamenetelmään eli laaduntarkastukseen. Viidennessä kappaleessa käydään läpi valvontaelinten ratkaisuja syventymällä tilintarkastajista tehtyihin

kanteluihin. Valvontaelinten ratkaisuista selvitetään, miksi tilintarkastajista on kanneltu. Tavoitteena on selvittää myös, kuinka paljon kanteluita on tehty ja ovatko ne aiheuttaneet toimenpiteitä. Lisäksi selvitetään, millaisia toimenpiteitä ne ovat TILA:ssa ja VALA:ssa aiheuttaneet. Tutkielman kuudennessa kappaleessa suoritetaan yhteenveto tutkimuksen tuloksista.

2 LAKISÄÄTEINEN TILINTARKASTUS

Tilintarkastuksesta säädetään tilintarkastuslaissa, joka on yleislaki. Tilintarkastuslaki määrittää tilintarkastuksen sisältävän yhteisön ja säätiön tilikauden kirjanpidon ja tilinpäätöksen, toimintakertomuksen sekä hallinnon tarkastuksen. Usein tätä tilintarkastajan ydintehtävää nimitetään lakisääteiseksi tilintarkastukseksi, joka muodostuu kaikista tehtävistä, joita tilintarkastajan on tehtävä ennen kuin hän voi antaa tilintarkastuskertomuksen tai muita laissa säädettyjä tilintarkastajan raportteja. (KHT-yhdistys. 2009, 150)

2.1 Tilintarkastuksen määritelmä

Tilintarkastus on tilien tutkimista sekä niistä lausunnon antamista sellaiselta ihmiseltä, joka ei ole ollut osallisena yrityksen toimintaan (Columbia Electronic Encyclopedia, 2010). Tilintarkastuksen taustalla on tilintekovelvollisuus eli joku on joko lakisääteisesti tai sopimuksen perusteella velvollinen toimimaan toisen osapuolen hyväksymällä tavalla ja tekemään tälle tiliä toimistaan. Alkuperäisen ISA-standardin mukaan tilintarkastuksen tavoitteena on, se että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. (KHT-yhdistys. 2009, 150)

Suomessa KHT-yhdistyksen tilintarkastusstandardien mukaan ”tilintarkastuksen tavoitteena on se, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon

siitä, onko tilinpäätös (ja toimintakertomus sekä muut lain mukaan tilinpäätökseen liitettäväksi ja tilintarkastuksen piiriin luettavat asiakirjat) kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevan säännösten mukaisesti ja siitä, antaako tilinpäätös (ja toimintakertomus) kirjanpitolaissa tarkoitetulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (oikea ja riittävä kuva). Tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus ja antaa lausunto siitä.” (KHT-yhdistys. 2009, 150)

2.2 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastuslaki sääntelee tilintarkastusvelvollisuutta ja sitä, missä kirjanpitovelvollisissa yhteisöissä täytyy valita tilintarkastaja. Tilintarkastuslain lisäksi myös muissa laeissa voidaan määrätä tilintarkastajan valinnasta. Tilintarkastuslaki lähtee siitä periaatteesta, että yhteisössä ja säätiössä on valittava tilintarkastaja sekä suoritettava lakisääteinen tilintarkastus. Poikkeuksen tähän sääntöön tekevät pienet yritykset. Lain mukaan yhteisön päätösvaltaa käyttävät omistajat voivat päättää tilintarkastajan valitsematta jättämisestä, jos kahtena peräkkäisenä tilikautena on täytynyt enintään yksi seuraavista ehdoista:

- taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa
- liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa
- palveluksessa yli kolme henkilöä.

Sääntelyn mukaan yhteisön on pystyttävä osoittamaan, ettei se ylitä vähintään kahta kriteeriä.

Kirjanpitovelvollisen yhteisön yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voidaan määrätä tilintarkastajan valitsemisesta. Tällöin määräystä on noudatettava, vaikka tilintarkastuslain edellä mainitut raja-arvot eivät ylittyisikään. Jos yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä on tilintarkastajan valinnasta velvoittava säännös, täytyy niitä muuttaa ennen kuin tilintarkastusvelvollisuudesta voidaan vapautua. Yhteisön tai säätiön säännöt voivat määrätä useamman tilintarkastajan valinnasta kuin laki edellyttää. (KHT-yhdistys. 2009, 150)

Erityislainsäädännöissä saatetaan määrätä tilintarkastajan valinnasta. Säätiölain mukaan tilintarkastus on säätiöille aina pakollinen, eivätkä edes pienet säätiöt voi vapautua siitä. Tilintarkastaja on aina valittava, jos yhteisön pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta. Yksityiset elinkeinonharjoittajat ja maatalousyrittäjät voivat jättää tilintarkastajan valitsematta. Julkisyhteisöt, esimerkiksi valtio ja kunnat, ovat kirjanpitolain mukaisen kirjanpitovelvollisuuden ja tilintarkastuslain mukaisen tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolella. Julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajista vähintään yhden on oltava KHT-tilintarkastaja. (Säätiölaki 12 §)

Täytyy muistaa, että vaikka tilintarkastus on pakollista monissa yrityksissä, on siitä myös hyötyä yrityksille. Tämän vuoksi osa yrityksistä haluaa vapaaehtoisesti suorittaa tilintarkastuksen. KHT-tilintarkastaja Hilikka Ahjoksen lisensiaattitutkimuksen tulosten mukaan pk-yritysten päätöksentekijöille on hyötyä tilintarkastuksesta ja se auttaa yrityksen menestymistä. Hänen mukaansa hyöty voidaan jakaa kolmeen osaan: ulkoinen luottamus, sisäinen luottamus ja tieto. Ensimmäinen näistä tarkoittaa sitä, että tilintarkastus auttaa yrittäjää antamaan yrityksestään luotettavan kuvan ulospäin. Sisäinen luottamus vastaavasti perustuu

luottamuksen tunteeseen sekä tietoon siitä, että yrityksen asiat on hoidettu asianmukaisesti ja luotettavasti. Viimeinen hyödyn osatekijä, tieto, puolestaan merkitsee sitä, että tilintarkastus auttaa päätöksentekijää antamalla hänelle oikea-aikaista ja relevanttia tietoa päätöksenteon tueksi. (Ahjos, H. 2011, 46–49)

2.3 Tilintarkastajalle asetetut vaatimukset

Tilintarkastajalle asetetut kelpoisuusvaatimukset voidaan jakaa kahteen luokkaan, yleisiin kelpoisuusvaatimuksiin ja erityisiin kelpoisuusvaatimuksiin. Yleiset kelpoisuusvaatimukset on kaikkien tilintarkastajien täytettävä kaikissa tarkastuskohteissa. Vastaavasti erityiset kelpoisuusvaatimukset on täytettävä vain tietyntyyppisissä tilintarkastuskohteissa, esimerkiksi tietyntyyppisten yritysten ja säätiöiden on valittava KHT-tilintarkastaja. Vaikka tilintarkastajan päätehtävänä on varmistaa tilinpäätöksen oikeellisuus, on tilintarkastajan kuitenkin ymmärrettävä myös yritystoimintaan liittyviä riskejä ja mahdollisuuksia sekä yrityksen ansaintalogiikkaa (Forssell, J. 2010, 8-9).

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajana voi toimia ainoastaan hyväksytty luonnollinen henkilö tai tilintarkastusyhteisö. Tilintarkastajana ei saa toimia henkilö, joka on toiminnallaan osoittanut olevansa sopimaton tilintarkastajan tehtävään. Tilintarkastajan toimintakelpoisuutta ei saa olla rajoitettu, hän ei saa olla vajaavaltainen, eikä konkurssissa tai liiketoimintakiellossa. Mikäli tällainen henkilö on kuitenkin valittu tilintarkastajaksi, voi kuka tahansa vaatia lääninhallitusta määräämään toisen tilintarkastajan tällaisen henkilön tilalle. Tilintarkastaja ei myöskään

saa harjoittaa muuta toimintaa, joka voisi vaarantaa tarkastuksen suorittamisen. (Tilintarkastuslaki 3 §)

Tilintarkastajaa velvoittavat myös ammattieettiset periaatteet, joiden mukaan tilintarkastustehtävä on suoritettava ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen. Tilintarkastajan tulee ylläpitää ammattitaitoaan ja noudattaa hyvää tilintarkastustapaa työssään. Hänen tulee suorittaa tarpeeksi riittävän vaativia tehtäviä. Ammattitaidon ylläpitämiseen voidaan lukea esimerkiksi HTM-yhdistyksen järjestämät koulutukset sekä alan lehtiin ja uusiin kirjoihin perehtyminen. Ammattitaito kehittyy vuosien saatossa työtä tekemällä, mutta myös asiantuntijoiden käyttämisen osaaminen on osa tilintarkastajan ammattitaitoa. Tilintarkastajalla ja hänen käyttämillään apulaisilla on täysi salassapitovelvollisuus tilintarkastuksessa esiin tulleista asioista, ellei kyse ole julkisesti saatavilla olevista tiedoista. (Hyvönen, A. 2009b, 26–27)

Tilintarkastajan tulee olla riippumaton kohteestaan. Riippumattomuus voi vaarantua, jos tilintarkastajalla on taloudellisia tai muita etuuksia yhteisössä tai jos tarkastettavana on hänen oma toimintansa. Riippumattomuus voi vaarantua myös, mikäli tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä yhteisön puolesta tai sitä vastaan. Tilintarkastajan riippumattomuus vaarantuu, jos hänellä on läheinen suhde yhteisön johtoon kuuluvaan henkilöön tai mikäli tilintarkastajaa painostetaan. Tilintarkastajan esteellisyysäännöksillä on täsmennetty tilintarkastajan riippumattomuudesta annettuja määräyksiä. Tilintarkastajan riippumattomuudella tarkoitetaan myös sitä, että hän voi toimeksiantonsa rajoissa päättää itse suoritettujen toimenpiteiden ja niiden laajuuden. Listayhtiöissä päävastuullisia tilintarkastajia on vaihdettava säännöllisin väliajoin. Suomen talousjohtajien mukaan esimerkiksi tällaiset

rotaatiosäännökset ovat tarpeellisia ja vahvistavat riippumattomuutta. Talousjohtajat näkevät sen tilintarkastuksen laatuun lisäävästi vaikuttavana tekijänä (Svilli, T. 2010, 48–49).

Tilintarkastajan työhön kuuluu myös asiakkaan ohjausta tarpeen vaatiessa ja asiakkaan niin halutessa. Esimerkiksi verosuunnittelu voi olla tällaista toimintaa. Tilintarkastaja Antti Heleniuksen mukaan erityisesti perheyrietyksissä on hyötyä riippumattomasta ja keskusteleavasta tilintarkastajasta. Mikäli tilintarkastaja näkee asiakkaan toimitilat paikan päällä ja tapaa asiakkaan kasvokkain säännöllisesti, auttaa se ymmärtämään asiakkaan toimintaa paremmin ja näin ollen ohjausta on helpompaa tehdä. Helenius toteaa, että muutos on mennyt entistä enemmän siihen suuntaan, että tapaamisia vähennetään ja ihmiset työskentelevät yksin ruutujensa äärellä. Lisäksi tilintarkastus on entistä useammin yhteistyötä ja etenkin suurissa yrityksissä on usein tilintarkastustiimejä (Ahvenniemi J. 2010, 5). (Takkunen, M. 2011, 22–27)

2.4 Tilintarkastajien hyväksyminen

Tilintarkastajalla tarkoitetaan tilintarkastuslaissa hyväksyttyä henkilöä tai tilintarkastusyriytystä, joka on laissa oikeutettu tekemään tilintarkastuksia. Näitä hyväksytyjä tilintarkastajia on Suomessa neljää eri tyyppiä: KHT-tilintarkastajia ja KHT-yhteisöjä sekä HTM-tilintarkastajia ja HTM-yhteisöjä. Edellä mainittujen lisäksi on olemassa myös julkishallinnon tilintarkastajia eli JHTT-tilintarkastajia. He toimivat yleensä valtion ja kuntien tilintarkastajina. JHHT-tilintarkastajat ja JHTT-yhteisöt eivät ole kuitenkaan tilintarkastuslain mukaan hyväksytyjä tilintarkastajia, vaan niistä säädetään laissa julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajista. Tilin-

tarkastuslain mukaisen siirtymäkauden päätyttyä 31.12.2011, muuttui hyväksytyin tilintarkastajan käsite käytännössä tarpeettomaksi. Maallikkotilintarkastus päättyi tuolloin ja nykyisin tilintarkastajana voi toimia ainoastaan hyväksytty tilintarkastaja. (Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010, 23)

Tilintarkastuslaissa säädetään KHT- ja HTM-tilintarkastajien ja -yhteisöjen hyväksymismenettelyistä. KHT- ja HTM-tilintarkastajaksi pyrkivän on täytettävä kaikki laissa asetetut hyväksymisvaatimukset ennen kuin hänet voidaan hyväksyä tilintarkastajaksi. Yleisten vaatimusten mukaan hakijan on oltava luonnollinen henkilö, joka on sopiva tilintarkastajan tehtävään. Hakija ei saa olla konkurssissa, liiketoimintakiellossa, eikä hakijan toimintakelpoisuutta saa olla rajoitettu. Hakija ei saa harjoittaa toimintaa, joka on omiaan vaarantamaan tilintarkastuksen tarkoituksen. (Tilintarkastuslaki luku 6, Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010, 23–24)

Perustutkintoa koskevien vaatimusten mukaan KHT-tilintarkastajalla on oltava vähintään ylempi korkeakoulututkinto ja HTM-tilintarkastajalla vähintään alempi korkeakoulututkinto. Nämä ovat pääsääntöjä, joista voidaan poiketa tietyin edellytyksin. Hakijalla on oltava sisällöltään ja laajuudeltaan riittävät opinnot tilintarkastuksesta ja laskentatoimesta, oikeustieteestä ja muista kauppaja- ja taloustieteistä. Lisäksi edellytetään työkokemusta tilintarkastuksesta ja laskentatoimesta, molemmista vähintään kolmea vuotta. Saadakseen tutkinnon täytyy hyväksytyin tilintarkastajan suorittaa joko KHT- tai HTM-tutkinto hyväksytysti. Lopuksi vaaditaan vielä vakuutuksen antamista oikeudelle. Tilintarkastuslain mukaan KHT- ja HTM-tilintarkastajan hyväksyminen lakkaa sen kalenterivuoden päättyessä, jona tilintarkastaja täyttää 70 vuotta. (Halonen, K. & Steiner, M-L. 2010, 23–24, Tilintarkastuslaki luku 6)

2.5 Tilintarkastuslaki

Suomen nykyinen tilintarkastuslaki tuli voimaan 1. heinäkuuta 2007. Se kumosi aiemmin voimassa olleen, vuonna 1994 asetetun tilintarkastuslain. Tuo laki oli Suomen ensimmäinen virallinen tilintarkastuslaki. Suomen laissa säännöksiä tilintarkastuksesta on ollut vuoden 1955 osuuskuntalaista lähtien. Vuoden 1978 osakeyhtiölaissa oli niin ikään tilintarkastusta koskevia säännöksiä, jotka koskivat osakeyhtiön tilintarkastusta. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008. 125–126)

Tilintarkastuslaki on yleislaki eli se väistyy, mikäli muualla laissa säädetään toisin. Tilintarkastuslain alussa on tilintarkastajien ja heidän asiakkaidensa käyttämiä pykälää, kun taas enimmäkseen viranomaisten tarvitsemia hallinnollisia säännöksiä löytyy lain loppupuolelta. Tilintarkastuslaki sisältää yhteisöoikeudellisia ja hallinto-oikeudellisia säännöksiä. Yhteisöoikeudellisesta säännöksestä esimerkkinä voidaan mainita tilintarkastusvelvollisuutta koskeva säännös ja hallinto-oikeudellisesta tilintarkastajan hyväksymistä koskevat säännökset. Tilintarkastuslaki sääntelee oikeutta tilintarkastajan ammatin harjoittamiseen. Tilintarkastuslaki sisältää rangaistussäännöksiä ja näin ollen sillä on rikosoikeudellista sisältöä. Laissa on myös vahingonkorvaussäännös. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008. 125–126)

2.6 Euroopan yhteisöjen säädökset

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit sääntelevät pääsääntöisesti Euroopan yhteisöjä, joiden tilintarkastus- ja tilinpäätösdirektiivit ovat

merkittävästi vaikuttaneet Suomen tilinpäätös- ja kirjanpitolainsäädäntöön. Tilintarkastusinstituutio perustuu pitkälti kansalliseen kulttuuriin, minkä vuoksi eri maiden tilintarkastusinstituutiot poikkeavat toisistaan. Euroopan Unionin jäsenvaltiot pyrkivät kuitenkin yhtenäistämään tilintarkastusta koskevia säännöksiään vastaamaan direktiivejä.

Euroopan Unionin tilintarkastusta koskevia yleisiä säännöksiä on neljännessä, seitsemännessä ja kahdeksannessa yhtiöoikeudellisessa direktiivissä. Näistä neljäs direktiivi koskee yhtiömuodoltaan osakeyhtiö- ja kommandiittiyhtiömuotoisten yritysten tilinpäätöksen laatimista. Direktiivissä säädetään yhtiön vuositilinpäätöksen laadinnasta, sisällöstä ja julkistamisesta. Yhtiön tilinpäätöksen tilintarkastusta koskeva vaatimus sisältyy myös tähän direktiiviin. Seitsemännessä yhtiöoikeudellisessa direktiivissä käsitellään konsernitilinpäätöstä. Sen tavoitteena on varmistaa tulosta ja taloudellista asemaa koskevien tietojen huomioon ottaminen konserniin kuuluvien yritysten osalta. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008, 139–140)

Kahdeksas yhtiöoikeudellinen direktiivi eli tilintarkastusdirektiivi käsittelee lakisääteistä tilintarkastusta. Tilintarkastuksen kannalta sitä voidaan pitää tärkeimpänä Euroopan yhteisöjen säädöksistä. Direktiivi sääntelee tilintarkastajien hyväksymismenettelyä, tehtäviä, ammattietiikkaa, riippumattomuutta sekä laadunvalvontaa koskevia tehtäviä. Sen tavoitteena on varmistaa tilinpäätösten uskottavuus ja luotettavuus. Tilintarkastuksessa on noudatettava yhteisössä sovellettaviksi hyväksytyjä tilintarkastusstandardeja. Nämä standardit ovat laintasoista sääntelyä, kun ne on hyväksytty Euroopan Unionissa. Jäsenvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä voidaan määrätä direktiiviä tiukemmista

vaatimuksista, ellei direktiivin säännöksissä edellytetä muuta. (Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008, 133)

2.7 Tilintarkastusjärjestelmän tulevaisuus

Tilintarkastusjärjestelmän uudistamisesta on viime vuosina käyty runsaasti keskustelua ja uudistusta tutkimaan on perustettu työryhmiä sekä määrätty selvitysmiehiä. Työ- ja elinkeinoministeriön selvitysmies professori Edward Andersson esitti raportissaan tilintarkastajajärjestelmän yhtenäistämistä. Tähän pyrittäisiin uudella yhteisellä ammattitutkinnolla, joka olisi kaikille tilintarkastajille sopiva. Lisäksi Andersson esitti, että auktorisointi- ja valvontaelimet yhdistettäisiin yhdeksi toimielimeksi. Ministeriö perusti työryhmän selvittämään tilintarkastusjärjestelmän uudistamista ja kartoittamaan tilintarkastuslain sekä muiden tilintarkastajan työhön liittyvien lakien uudistustarpeita. Tilintarkastusjärjestelmän uudistamiseen liittyy kaksi kokonaisuutta, joihin ryhmän tulee keskittyä Anderssonin raportin suositusten perusteella. Nämä kaksi ryhmää ovat tilintarkastajien tutkintouudistuksen valmistelu ja tilintarkastajia koskevan valvonnan ja muutoksenhaun valmistelu. (Andersson, E. 2010; Tilintarkastajien tutkinnot ja valvonta -työryhmän raportti)

Sekä KHT-yhdistys että Kilpailuvirasto ovat vastineissaan TEM:lle kannattaneet Anderssonin näkemystä lausunnossaan vuonna 2011. Kantaansa KHT-yhdistys perusteli kustannustehokkuudella ja yhtenäisen valvontakäytännön varmistamisella (KHT-yhdistys, 2011). Kilpailuvirasto puolestaan perustelee näkemystään sillä, että ”riippumattoman viranomaisen perustaminen vahvistaisi valvonnan uskottavuutta, vertailukelpoisuutta ja läpinäkyvyyttä ulospäin, millä voi olla puolestaan

myönteisiä vaikutuksia kotimaisten pääomamarkkinoiden ja elinkeinoelämän kilpailukykyyn”. Toisaalta on olemassa myös eri vaihtoehtoja, mikä tuo yksi valvova elin tulee olemaan. Timonen on omassa raportissaan jatkanut Anderssonin työtä ja selvittänyt erilaisia vaihtoehtoja, kuten valvonnan siirtämistä TEM:lle, patenti- ja rekisterihallitukselle, finanssivalvonnalle tai uudelle perustettavalle viranomaiselle (Timonen, P. 2011, 22–24). (Kilpailuvirasto, 2011)

KHT-yhdistyksen puheenjohtaja Hannu Pellinen uskoo, että KHT- ja HTM-tilintarkastajien mahdollinen yhdistyminen lisäisi koko ammattikunnan vaikuttamismahdollisuuksia merkittävästi. Hän uskoo, että edunvalvonnan keskittäminen vahvistaisi ammattikunnan painoarvoa erityisesti alaa koskevissa päätöksissä. Pellisen mukaan muutos olisi hyväksi myös jäsenistölle, sillä uudistuksen myötä he saisivat parempaa jäsenpalvelua muun muassa keskitetyn koulutuksen myötä. Pellinen huomauttaa myös, ettei mahdollinen uudistus saisi vaikuttaa negatiivisesti KHT-tutkinnon suoritushalukkuuteen. Lisäksi tilintarkastusalalla ja tilintarkastajien valvonnassa tapahtunut kehitys on hyvä peruste siihen, että valvontajärjestelmän organisointi ja toiminta selvitetään. (Sviili, T. 2011a, 28–31)

Tilintarkastajajärjestöjen yhdistyminen sai pienen kolauksen, kun HTM-yhdistyksen kokous 25.3.2011 äänesti yhdistymistä vastaan. Niin ikään vuonna 2009 HTM- ja KHT-yhdistyksen yhdistyminen jäi toteutumatta HTM-tilintarkastajien määräänemmistön äänestettyä yhdistymistä vastaan. HTM-tilintarkastajat ry:n hallituksen silloinen 1. varapuheenjohtaja Alpo Salonen kuitenkin toteaa, että yhdistyminen nähdään pitkällä aikavälillä välttämättömänä HTM-tilintarkastajien keskuudessa. Vuonna 2011

yhteistyön tiivistämisen KHT-yhdistyksen kanssa kuitenkin katsottiin riittävän toimenpiteeksi. (Sviili, T. 2011b, 30–33)

Ossi A. Saarinen kritisoi nykyistä järjestelmää siitä, että se pirstouttaa tilintarkastusta liikaa. Hänen mukaansa tämä johtuu siitä, että tilintarkastusta koskevat määräykset ja ohjeet on hajautettu moneen eri paikkaan. Tällä hetkellä Suomessa tarkastuslausuntoja antaa monenkirjainen joukko: KHT- ja HTM-tilintarkastajat, JHTT-tarkastajat, toiminnantarkastajat, verotarkastajat ja sisäiset tarkastajat. Esimerkiksi tutkintokäytäntö poikkeaa näissä merkittävästi. Siinä missä hyväksytyt tilintarkastajat osoittavat ammattitaitonsa tutkinnolla ja JHTT-tarkastajat omalla suppeammalla erikoistutkinnolla, ei toiminnantarkastajilla ole lainkaan tutkintoa. Toiminnantarkastajilta puuttuu myös ajantasaiskoulutus, mikä on äärimmäisen tärkeää oman ammattitaidon ylläpitämisen kannalta. Lisäksi Saarinen huomauttaa, ettei toiminnantarkastajille ole toimintaa ohjaavia standardeja lainkaan eikä valvontaa ja sanktioita. Hänen mukaansa jo nämä seikat osoittavat, ettei toiminta ole yhtenäistä ja näin ollen myös taloudellisen informaation laatu saattaa vaarantua. (Saarinen, O. 2011, 62–65)

Suomen kansallinen tilintarkastusjärjestelmä uudistuu ja kehittyy jatkuvasti, samoin tapahtuu koko Euroopassa. Yksi keskeinen aloitus keskustelulle oli EU:n komission julkaisema vihreä kirja tilintarkastuksesta, joka paneutui muun muassa tilintarkastajan rooliin, riippumattomuuteen, valvontaan, tilintarkastusmarkkinoiden rakenteeseen ja eurooppalaisen tilintarkastusmarkkinan luomiseen (Steiner, M-L. 2011, 36–39). Marraskuussa 2011 EU:n komissio puolestaan julkaisi oman ehdotuksensa tilintarkastuksen sääntelystä. Komissio ehdottaa muutoksia muun muassa tilintarkastajan valintaan, raportointiin ja valvontaan sekä

oheispalvelujen tarjontaan. Muutosehdotukset koskevat niin yleisten edun kannalta merkittäviä yhteisöjä kuin lakisääteistä tilintarkastusta ylipäänsä. Erään ehdotuksen mukaan yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen olisi pakko vaihtaa tilintarkastusyhteisöä määräajoin. Kaikkiaan ehdotuksissa on kyse sekä tilintarkastusdirektiiveistä että uudesta asetuksesta. Koska asetukset ovat sitovia säädöksiä, on niitä sovellettava sellaisenaan kaikkialla EU:n alueella. Näin ollen kansalliset muutokset eivät välttämättä ole ainoita tulevaisuuden muutoksia järjestelmässä. (Fraktman, M. 2012, 14–17)

Osaan muutoksista suhtaudutaan jokseenkin varauksella Suomessa. Esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliiton yrityslainsäädännön asiantuntija Hannu Ylänen epäilee, että uudistuksien maksajiksi joutuisivat tilintarkastuksen kohteena olevat yritykset (Sviili, T. 2012a, 18–20). Nils Blumme puolestaan toteaa, että perinteisesti tilintarkastajille kuuluneiden tehtävien antaminen yhteisöjen tarkastusvaliokunnille tai uusille valvontaviranomaisille saattaa johtaa ylilyönteihin (Blumme, N. 2012, 14–17). Valtioneuvosto lähetti eduskunnan käsittelyyn U-kirjelmän, jossa selvitetään Suomen kantaa uudistusehdotuksiin. Suomi haluaa painottaa, että kansallinen liikkumatila on säilytettävä ja tasapainoinen sääntelykokonaisuus on varmistettava. Kirjelmän mukaan esimerkiksi kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ei ole tarvetta suoraan hyväksyä, koska Suomessa niitä arvioidaan jo osana hyvää tilintarkastustapaa. Valtioneuvosto epäilee myös muutosehdotusta, joka kieltäisi oheispalvelujen tarjoamisen tietyt edellytykset täyttäviltä tilintarkastusyhteisöiltä. Lisäksi Valtioneuvosto suhtautuu varauksella rajoitusten toimivuuteen ja sivuvaikutuksiin. (Sviili, T. 2012b, 36–37)

2.7.1 Työ- ja elinkeinoministeriön raportti 30.11.2012

Viimeisimpänä Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi 30.11.2012 tilintarkastajajärjestelmän uudistamista koskevan työryhmäraportin, jonka mukaan yksityisen ja julkisen sektorin tilintarkastusjärjestelmät yhdistettäisiin. Tämä puolestaan johtaisi yhteiseen perustutkintoon, joka koskisi kaikkia tilintarkastajia. Tämän lisäksi tilintarkastaja voisi sitten suorittaa perustutkinnon lisäksi erikoistumistutkinnon. Alempi korkeakoulututkinto olisi edellytys perustutkinnolle, erikoistumistutkinto puolestaan vaatisi ylemmän korkeakoulututkinnon tai riittävän käytännön kokemuksen saamisen. HTM-tilintarkastaja olisi perustutkinnon suorittanut ja KHT-tilintarkastajan nimikkeen saisi yksityisen sektorin erikoistutkinnon suorittamalla. Julkisen sektorin erikoistutkinnon suorittaminen vastaavasti johtaisi JHT-tilintarkastajan nimikkeeseen, joka olisi uusi täysin uusi ammattinimike. Nykyisten JHTT-tilintarkastajien tulisi siirtymäaikana hakeutua joko HTM- tai JHT-tilintarkastajiksi. (Hanski, M. (työryhmän puheenjohtaja), 2012, 52–57)

Työryhmä ehdottaa tilintarkastajien valvonnan keskittämistä yhdelle elimelle, Tilintarkastusvalvonnalle. Sen olisi määrä toimia Patentti- ja rekisterihallituksen yhteydessä itsenäisenä elimenä. Tilintarkastusvalvonta perustuisi tilintarkastuslautakunnalle ja valvonnan johtajalle. Valvonnan yleinen ohjaus ja kurinpidolliseen valvontaan liittyvien asioiden ratkaiseminen kuuluisivat tilintarkastuslautakunnalle. Operatiivinen toiminta, ammattitutkinnot, tilintarkastajien hyväksyminen ja laadunvalvonta vastaavasti kuuluisivat valvonnan johtajalle. (Hanski, M. (työryhmän puheenjohtaja), 2012, 52–57)

Kolmas merkittävä uudistus olisi muutoksenhakukäytännön yksinkertaistus ja yhtenäistäminen. Suunnitteilla on oikaisuvaatimusjärjestelmä, jonka mukaan tilintarkastuslautakunnan päätöksiin tyytymättömien täytyisi hakea oikaisua tilintarkastusvalvonnalta. Oikaisuvaatimukset ratkaisisi uuden mallin mukaan tilintarkastuslautakunta, minkä jälkeen valitukset menisivät hallinto-oikeuteen ja sieltä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Ehdotuksen mukaan VALA lakkautettaisiin kokonaan. (Hanski, M. (työryhmän puheenjohtaja), 2012, 52–57)

Työryhmä ei ollut raportissaan yksimielinen, vaan eriäviä mielipiteitä esitettiin. Raportti ei myöskään sisällä minkäänlaista ehdotusta uusien muutosten voimaantuloajasta. Tällä hetkellä raportti on sidosryhmien kommentoitavana lausuntokierroksella, jonka jälkeen tehdään arvio jatkovalmisteluista. (Hanski, M. (työryhmän puheenjohtaja), 2012, 52–57)

2.8 Toimielimet ja niiden tehtävät

Tilintarkastajan tulee suorittaa työnsä lakia ja hyvää tilinpäätöstapaa noudattaen. Tilintarkastajan on tarvittaessa pystyttävä todistamaan toimineensa riittävän huolellisesti. Tilintarkastajien ammattiryhmän uskottavuuden tulee säilyä ja sidosryhmien täytyy pystyä luottamaan tilintarkastajan työn laatuun. Mitä enemmän ja mitä laadukkaampaa evidenssiä tilintarkastajalla on työssään tekemistä päätelmistä, sitä enemmän tarkastuksen tulokseen voidaan luottaa. Yhä avoimempi tiedottaminen ei välttämättä edes vaikuttaisi nykyisiin vastuusuhteisiin. Voidaan ajatella, että tilintarkastajan vastuu pienenesi, mikäli tiedottamisesta tehtäisiin vielä nykyistäkin avoimempaa. Tämä olisi erityisesti sijoittajille mieleinen uudistus. (Remes, M. 2010a, 9)

Riippumattomat toimielimet valvovat tilintarkastusta, mikä lisää tilintarkastuksen uskottavuutta sidosryhmien ja ulkopuolisten näkökulmasta. Tilintarkastuslain mukaisista ohjaus-, valvonta- ja kehittämistehtävistä huolehtivat työ- ja elinkeinoministeriö sekä kauppakamarilaitos. Lisäksi valtiovarainministeriön toimialaan kuuluva julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuslautakunta (JHTT-lautakunta) edistää tilintarkastuksen laatua. (Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajat ry 2006, 14).

2.8.1 Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA)

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta muodostuu puheenjohtajasta, varapuheenjohtajasta ja kahdestatoista muusta jäsenestä. Muilla jäsenillä on oltava henkilökohtainen varajäsen. Kaikkien edellä mainittujen sekä TILA:n sihteerin tulee olla hyvin perehtyneitä tilintarkastukseen. Kauppa- ja teollisuusministeriö määrää TILA:n puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan sekä kolme jäsentä ja näiden varajäsenet kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Keskuskauppakamarin valtuuskunta valitsee loput jäsenet, joista kolmella on oltava asiantuntemusta tilintarkastusalan tutkimus- ja opetustoiminnasta sekä alan oikeudellista asiantuntemusta. Kolmella on oltava elinkeinoelämän asiantuntemusta ja kahden tulee edustaa KHT- ja HTM-tilintarkastajia. (Tilintarkastuslautakunta, 2008)

KHT- tai HTM-tilintarkastajaa ei saada valita puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan tehtäviin. TILA:n jäsenistä enemmistön on oltava muita kuin hyväksytyjä tilintarkastajia. Kaikkia TILA:n jäseniä ei tarvitse valita samaan aikaan, vaan kolmen vuoden välein voi olla erovuorossa eri henkilöt. Saman henkilön valintaa ei ole rajoitettu. TILA:n puheenjohtaja,

varapuheenjohtaja, jäsenet, varajäsenet ja sihteerit ovat julkisen vallan käyttäjinä samanlaisessa rikosoikeudellisessa ja vahingonkorvausvastuussa kuin valtion virkamiehet. TILA:n kokoukset eivät ole julkisia, mutta TILA:n kokouksissa käsittelemät asiat ovat pääsääntöisesti julkisia. (Tilintarkastuslautakunta, 2008)

2.8.1.1 TILA:n tehtävät

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan tehtävät on määritelty tilintarkastuslaissa. Sen tehtävänä on tilintarkastajien hyväksymiseen ja hyväksytyjen tilintarkastajien valvontaan liittyvä ohjaus ja kehittäminen. Tilintarkastuslaissa ei määritellä tarkkoja ohjeita siitä, kuinka TILA:n tulisi suorittaa tehtäviään, vaan se voi itsenäisesti valita tilanteeseen sopivimmat toimintatavat. TILA keskittyy tutkimaan tilintarkastajan toimintaa muun muassa työpapereiden ja muun kirjallisen selvityksen perusteella. Olennaista ei niinkään ole se, onko vahinkoa syntynyt, vaan tilintarkastusprosessin asianmukaisuuden selvittäminen. TILA tekee yhteistyötä Finanssivalvonnan (Fiva) sekä ETA-alueen muiden valtioiden viranomaisten kanssa. Kansainvälinen valvontayhteistyö tarkoittaa käytännössä tietojen vaihtoa, yhteistyöverkoston luomista ja mahdollisia yhteisiä tarkastuksia sekä tutkintatoimenpiteitä ETA-alueen ulkopuolisten maiden kanssa. Yhteistyö vaatii erillisiä sopimusjärjestelyjä muun muassa valvonnan sisällöstä ja henkilötietosuojasta. (Horsmanheimo P. 2012, 64–67)

TILA:n valvontatehtäviä ovat:

- tilintarkastajien ammattitaidon ja muiden hyväksymisen edellytysten säilymisen valvonta
- tilintarkastajien toiminnan valvonta
- tilintarkastajien laadunvarmistuksen valvonta
- kansainvälinen valvontayhteistyö

Tilintarkastuslautakunnan Internet-sivujen mukaan se aloittaa tutkinnan, mikäli jokainen seuraavista kriteereistä täyttyy:

- kysymys on olennaisesta asiasta
- tapauksessa on aihetta epäillä, että tilintarkastaja on toiminut tilintarkastuslain ja sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti
- tutkittavasta tilintarkastajan toiminnasta ei ole kulunut enempää kuin kuutta vuotta.

Mikäli TILA ottaa asian tutkittavakseen, annetaan sille diaarinumero. Sihteerin tehtävänä on hankkia tarkastuksen kohteena olevalta tilintarkastajalta kirjallinen vastine sekä muita tarvittavia asiakirjoja. Lisäksi hän hankkii selvitystä ja asiakirjoja muista lähteistä, mikäli tarve niin vaatii. Sihtööri tekee luonnoksen päätöksestä, jonka TILA käsittelee ja tekee päätöksen asiasta. (Tilintarkastuslautakunta a)

TILA:n valvontatehtävät muodostuvat ennakoivasta valvonnasta sekä jälkikäteisvalvonnasta. Ennakoivalla valvonnalla pyritään varmistamaan tilintarkastuslain noudattaminen. Jatkuvan koulutuksen järjestäminen on eräs keino edistää tavoitteeseen pääsyä. Ossi A. Saarisen mukaan alan tapaamiset ovat yksi hyvä tapa ylläpitää asiantuntemustaan ja verkostoitua. Niissä voi kuulla toisen mielipiteen luottamuksellisesti, sillä

kahdenkeskisissä neuvonpidoissa molempia sitoo vaitiolovelvollisuus (Hyvönen, A. 2009a, 26). Jälkikäteisvalvonnassa selvitetään tilintarkastajan toimintaa jälkikäteen, esimerkiksi tutkimalla kanteluita. Hyväksymisedellytysten säilymisen valvonta on myös jälkikäteisvalvontaa. Ohjaus- ja kehittämistehtäviään TILA hoitaa laatimalla ja julkaisemalla ohjeita tilintarkastajaksi hyväksymisestä. TILA voi antaa lausuntoja asioista, joista se katsoo olevan olennaista antaa ohjeistusta tilintarkastuksen parantamiseksi. TILA:n päätöksistä voi valittaa VALA:lle, mutta joissakin tapauksissa muutoksenhakuoikeutta ei myönnetä. (Tilintarkastuslautakunta a)

Yksi uusimmista tilintarkastajien työn laatua koskevista valvontaelimistä on TILA:n laadunvarmistusryhmä, jonka tehtävänä on ohjata ja valvoa laaduntarkastuksen toteuttamista. TILA aloitti hyväksytyjen tilintarkastajien laaduntarkastukset uudelleen vuonna 2009. Laadunvarmistusryhmä muodostuu kolmesta jäsenestä sekä heidän tukenaan toimivasta laatujaostosta. Vuoden 2010 aikana palkattiin kolme uutta asiantuntijaa. Ensimmäisten toimintavuosien tavoitteena on kartoittaa ja testata tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvontajärjestelmän osatekijät. Valvonta keskittyy yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajiin ja heidän työnsä laadukkuuteen. (Lähdekorpi, S. 2010, 56–57)

Laadunvalvontatarkastusten tavoitteena on arvioida tilintarkastajien laadunvarmistusjärjestelmän toimivuutta sekä pistokokein arvioida toimeksiantojen tarkastustyötä laadunvarmistuksen tehokkuuden selvittämiseksi. Laaduntarkastuksissa huomiota kiinnitetään esimerkiksi toimeksiantojen tilintarkastusaineistoon ja tarkastettavien laadunvalvontajärjestelmän periaatteisiin. Laaduntarkastuksessa saadut tulokset

vahvistetaan joko hyväksyty-, uusintatarkastus- tai hylätty -kommentein. Selvä enemmistö (76) vuonna 2009 tehdyistä tarkastuksista sai hyväksyty -kommentin. Vastaavasti uusintatarkastus- kommentin sai 12 tapausta ja hylätty -merkintään ei turvauduttu yhdessäkään tapauksessa. Vuonna 2009 laaduntarkastajat kommentoivat eniten tilintarkastustyön niukkaa dokumentointia. Laaduntarkastusprosessin kehityksessä keskeistä on laaduntarkastajien oman työn dokumentoinnin ja päätelmien perusteiden jatkuva tarkentaminen. (Vainio, K. 2010, 56–59)

2.8.1.2 TILA:n strategia vuosille 2012-2014

TILA hyväksyi 8.2.2012 strategiansa tuleville vuosille. Strategia sisältää keskeisenä tavoitteena tilintarkastuksen laadun edistämisen sekä valvonnan kehittämisen. Erityistä huomiota valvonnassa suunnataan ennakkoon vaikuttavaan laadunvarmistuksen valvontaan. Lisäksi laadunvarmistuksen tavoitteena on seurata tuloksia ja kehittää prosesseja jatkuvasti. TILA suunnittelee ottavansa käyttöön uuden hyväksymisjärjestelmän, joka ”perustuu moduuleihin, yhteen perustutkintoon ja niiden jälkeisiin erikoistumistutkintoihin.” Moduulit on tarkoitus jakaa käytännön kokemusta, teoreettisia opintoja ja ammattitutkintoa koskeviin osa-alueisiin. Lisäksi työharjoittelun yhteydessä tehtävän valmennuksen on tarkoitus olla yhdistettynä hyväksymisvaatimuksiin. Tällä tarkoitetaan käytännössä sitä, että työskentely tilintarkastusyhteisössä johdonmukaisesti johtaa tilintarkastajan ammattitutkinnon suorittamiseen. (Tilintarkastuslautakunta, 2012)

2.8.2 Valtiontilintarkastuslautakunta (VALA)

Valtion tilintarkastuslautakunta koostuu puheenjohtajasta, varapuheenjohtajasta ja kuudesta muusta jäsenestä, joilla tulee olla henkilökohtaiset varajäsenet. Kaikkien VALA:n jäsenten tulee olla tilintarkastukseen hyvin perehtyneitä ja kahden jäsenen on oltava oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneita. Valtioneuvosto määrää kaikki VALA:n jäsenet tehtäviinsä kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Muista jäsenistä yhdellä on oltava asiantuntemusta yhteisöoikeuden tutkimus- ja opetustoiminnasta ja yhdellä laskentatoimen tutkimus- ja opetustoiminnasta. Sekä HTM- että KHT-tilintarkastajia tulee edustaa yhden jäsenen. Lisäksi kahdella jäsenellä on oltava elinkeinoelämän asiantuntemusta. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013)

Työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä sijaitseva VALA on lautakunta, jonka tehtävänä on käsitellä hallintoasioita ja hallintokäyttölainasioita. Se vastaa tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta. VALA antaa ohjeita ja lausuntoja erityisesti hyvää tilintarkastustapaa, tilintarkastajien riippumattomuutta ja esteellisyyttä koskevista säännöksistä. Lautakunta voi tehdä esityksiä ja aloitteita tilintarkastusta koskevien säännösten kehittämisestä. Lisäksi sen tehtävänä on huolehtia tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta ja kehittämisestä myös muilla tavoin. VALA on itsenäinen elin, minkä vuoksi se voi itsenäisesti määritellä hoidettavakseen otettavat tehtävät. VALA:n päätöksistä voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013)

2.8.3 Kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat

Kauppakamarien alueelliset tilintarkastusvaliokunnat (TIVA) koostuvat puheenjohtajasta, varapuheenjohtajasta sekä kuudesta muusta jäsenestä, joilla on, TILA:n ja VALA:n tavoin, oltava henkilökohtaiset varajäsenet. TILA valitsee TIVA:n puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan, kun taas kauppakamarin valtuuskunta tai jäsenten kokous valitsee muut jäsenet aina kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Muista jäsenistä kahden tulee edustaa KHT- ja HTM-tilintarkastajia, kahdella on oltava elinkeinoelämän asiantuntemusta ja kahdella asiantuntemusta tilintarkastusalan tutkimus- ja opetustoiminnasta sekä alan oikeudellista asiantuntemusta. (Keskuskauppakamari, 2010)

Suomessa on 19 kauppakamaria, joiden yhteistoimielimenä TILA toimii. Yleensä kaikissa kauppakamareissa on oma tilintarkastusvaliokunta eli TIVA. Keskuskauppakamarin Internet-sivujen mukaan kauppakamarien tehtävänä on edistää yritysten toimintaa ja kasvua. Tähän ne pyrkivät vaikuttamalla esimerkiksi alue- ja liikennepolitiikkaan, osaavan työvoiman saatavuuteen ja koulutuskysymyksiin. Kuntien, viranomaisten ja muiden yhteiskunnan päättäjien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa kauppakamarin toimintaa. Valtaosa kauppakamareiden lähes 16 800 jäsenestä on yrityksiä. (Keskuskauppakamari, 2010)

Tilintarkastuslaissa on määritelty TIVA:n tehtävät tarkasti. Lain perusteella TIVA vastaa alueensa HTM-tilintarkastajien ja HTM-yhteisöjen hyväksymisestä, hyväksymisen lakkauttamista ja palauttamista koskevien hakemusten käsittelystä ja lykkäyksen myöntämisestä HTM-tilintarkastajan hyväksymisen lakkaamiseen. Lisäksi TIVA:n tehtävänä on HTM-

tilintarkastajien ja HTM-yhteisöjen valvonta ja niiden eroamista tai erottamista kesken toimikauden koskevien selvitysten käsittely. Tilintarkastuslain mukaan TIVA:lla ei ole kehittämis- ja ohjaustehtävää, mutta usein valiokunnat järjestävät alueellaan opiskelu- ja kouluttautumismahdollisuuksia.

3 KURINPIDOLLINEN VASTUU

Tilintarkastajan vastuuseuraamusjärjestelmä voidaan jakaa kurinpidolliseen vastuuseen, vahingonkorvausvastuuseen sekä rikosoikeudelliseen vastuuseen. Näiden vastuutyyppeiden seuraamukset eroavat toisistaan. Tilintarkastuslaissa ei käytetä kurinpidollisen vastuun termiä, vaan se perustuu Keskuskauppakamarin julkaisemiin lähteisiin. Kurinpidollisia vastuuseuraamuksia ovat huomautus, varoitus ja hyväksymisen peruuttaminen. Kurinpidollisessa vastuussa keskitytään tarkastelemaan tilintarkastajan toiminnan moitittavuutta. Toiminta voi olla moitittavaa, vaikkei konkreettisia seuraamuksia, kuten vahinkoa, olisikaan tapahtunut. Vahingonkorvausvastuu perustuu aina vahingon tapahtumiseen ja rikosoikeudellinen vastuu voi syntyä ainoastaan, mikäli tilintarkastaja on syyllistynyt rikoslain tai muun lain perusteella rangaistavaan tekoon tai laiminlyöntiin. (Horsmanheimo, P., Kisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 442)

3.1 Hyvä tilintarkastustapa

Nykyiseen tilintarkastuslakiin sisältyy vaatimus noudattaa hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastuksessa ja muissa laissa säädetyissä tehtävissä. Sitä tulee noudattaa sekä lakisääteisessä tilintarkastuksessa että sopimukseen perustuvissa tehtävissä. Hyvää tilintarkastustapaa voidaan verrata hyvään kirjanpitolapaan tai hyvään asianajajatapaan. Hyvää tilintarkastustapaa tarvitaan siksi, ettei lainsäädännössä ole mahdollista tehdä niin yksityiskohtaista normistoa jatkuvasti muuttuvassa toiminnossa, joka perustuu huolellisiin ammattilaisiin. Lainsäätäjän on mahdotonta tietää, kuinka tilintarkastus tehdään hyvin ja siksi sen tehtävä

on määritellä tilintarkastuksen tavoite. Vastaavasti tilintarkastusalan ammattilaiset saavat itse kehittää parhaaksi näkemiään menetelmiä tavoitteeseen päästäkseen. (Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 140–141)

Hyvän tilintarkastustavan tavoitteena on olla tilintarkastajan työtä ohjaava normisto. Se sisältää periaatteita kuten objektiivisuus, rehellisyys ja huolellisuus. Se sisältää myös keinoja, joista esimerkkinä voidaan mainita työmenetelmät, joita huolelliset ammattilaiset käyttävät. Usein hyvän tilintarkastustavan on katsottu muodostuvan laeista, asetuksista, valvontaelinten ja tuomioistuinten kannanotoista ja päätöksistä, tilintarkastusstandardeista, alan ammattikirjallisuudesta sekä havainnoista siitä, kuinka huolelliset ammattihenkilöt työssään toimivat. (Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 141–142; Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2008, 147–149)

Lakien, asetusten, tuomioistuinten päätösten ja kannanottojen rooli on keskeinen, sillä huolellisten ammattihenkilöiden on noudatettava niitä työssään. Suomessa KHT-yhdistyksen tehtävänä on antaa jäsenilleen suosituksia koskien hyvää tilintarkastustapaa sekä tilintarkastusstandardeja. Standardit ohjeistavat tilintarkastajia työssään, eivätkä huolelliset tilintarkastajat poikkea standardeista tai muista ohjeista ilman perusteltua syytä. Jokaisessa tarkastuksessa voidaan soveltaa asianmukaisella tavalla siihen sopivia standardeja (Rehn, J. 2009, 37). Standardien yhtenäisyys on tärkeää, jotta tilintarkastajat löytävät sopivimmat ja käyttökelpoisimmat ohjeet erilaisten yritysten tilintarkastuksiin (Sviili, T. 2009, 36). Ammattikirjallisuuteen perehtymällä tilintarkastajat saavat tietoa, kuinka huolellinen ammattihenkilö toimisi tietyissä tilanteissa. (Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 141–142)

Kansainvälisten standardien tavoitteena ei ole hankaloittaa tilintarkastajien työtä suhteettomalla määrällä dokumentaatioaineistoa, vaan niiden tulisi auttaa tilintarkastuksen laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa yhtiöiden koosta riippumatta. KHT-yhdistyksen tilintarkastusasiantuntijan mukaan ISA-standardeihin perustuvan riskilähtöisen tarkastustavan avulla dokumentointivaatimukset vastaavat paremmin tarkastettavan yhtiön tarpeita. Tämä perustuu siihen, että toimeksianto koskevat riskit arvioidaan tarkastuksen suunnitteluvaiheessa perusteellisesti. On huomattava, että tarkastuksessa käytettävistä standardeista osa saattaa olla täysin vailla merkitystä tietyissä toimeksiannoissa. Esimerkiksi jos yrityksessä ei ole sisäisen tarkastuksen toimintoa, ei tilintarkastuksessa tarvita sisäisen tarkastuksen työn hyödyntämistä käsittelevää standardia (Sviili, T. 2009, 36). Riittävän koulutuksen, ohjeistuksen ja soveltamisohjeiden merkitystä ei voi kuitenkaan väheksyä. (Immanen, A. 2009, 54)

Tilintarkastusalan tutkimuksen asiantuntija professori W. Robert Knechel toteaa Lasse Niemen artikkelissa (2010, 48–51), että standardit eivät kuitenkaan voi korvata tilintarkastajan ammatillista harkintaa. Niiden tarkoituksena on pikemminkin rutiinien muodostuminen. Knechel toteaa haastattelussa pelkäävänsä liiallisen rutinoitumisen johtavan siihen, että merkittävät asiakkaan toimintaan liittyvät riskit saattavat jäädä havaitsematta. Hänen mukaansa ammatillisen harkinnan tulee olla tilintarkastusprosessin välttämättömyys ja voimavara.

3.2 Sanktiot ja rangaistukset

TILA:n ja VALA:n tehtävänä on valvoa, että tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen hyväksymisen edellytykset säilyvät. Edellytykset eivät ole säilyneet esimerkiksi silloin, kun tilintarkastaja ei ole säilyttänyt

ammattitaitoaan tai hänet on tuomittu talousrikoksesta. On huomioitava, että hyväksymisen edellytykset muuttuvat uusien määräysten, ohjeiden ja lakien myötä. Kurinpidollisia sanktioita ei pidetä oikeudelliselta luonteeltaan rangaistuksina, vaan pikemminkin valvovan, hyvää tilintarkastustapaa tulkitsevan elimen osoittamina tilintarkastajan toimintaan kohdistuvina moitteina. (Tilintarkastuslaki, luku 6)

Kun arvioidaan tilintarkastajan toimintaa, huomioita kiinnitetään erityisesti hyvän tilintarkastustavan, ammattieettisten periaatteiden ja kansainvälisten standardien noudattamiseen. Kurinpidollisen vastuun kannalta olennaista on se, kuinka näitä normeja sovelletaan, kun jälkikäteen arvioidaan tilintarkastajan toimintaa. Tilintarkastajan kurinpidollisiin vastuuseuraamuksiin voidaan ottaa kantaa vasta sen jälkeen, kun on selvitetty, onko tilintarkastajan toiminta ollut moitittavaa vai ei. (Tilintarkastuslaki, luku 6)

3.2.1 Varoitus ja huomautus

Tilintarkastajan kurinpidolliset vastuuseuraamukset voidaan jakaa kolmeen luokkaan: varoitus, huomautus sekä hyväksymisen peruuttaminen. TILA tai kauppakamarin TIVA on velvollinen antamaan tilintarkastajalle varoituksen, mikäli tämä on

- huolimattomuudesta tai varomattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti
- rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana
- perusteettomasti menetellyt tavalla, joka on muutoin omiaan alentamaan tilintarkastajien ammatillista luotettavuutta tai arvoa.

Mikäli edellä mainittuihin kohtiin liittyy lieventäviä seikkoja, on TILA:n tai TIVA:n annettava tilintarkastajalle huomautus. Arviointi lieventävistä seikoista on tehtävä aina tapauskohtaisesti. Lieventävinä seikkoina voidaan pitää virheen vähäisyyttä, asian vähäistä taloudellista merkitystä, säännöksen tulkinnanvaraisuutta, ymmärrettävää huolimattomuutta tai ajattelemattomuutta. Se, ettei tilintarkastaja ole tavoitellut itselleen tai toiselle taloudellista tai muuta etua, voi olla lieventävä seikka. Mikäli norminvastaisen toiminnan välttäminen on ollut vaikeaa tai mikäli se ei ole aiheuttanut haittaa eikä vahinkoa toimeksiantajalle tai sivullisille, saatetaan se tulkita lieventäväksi seikaksi. (Horsmanheimo, P., Kisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 506–507, Tilintarkastuslaki, luku 6)

Tilintarkastajan toimintaa ja olosuhteita, jotka johtivat moitittavuuteen, on arvioitava kokonaisuutena. Yhteenvedona voidaan todeta, että huomautus riittää, mikäli tilintarkastaja on menetellyt moitittavasti, mutta kokonaisuus ja olosuhteet huomioon ottaen virhe tai puute ei ole niin olennainen, että siitä tulisi antaa varoitus. Varoitus ja huomautus merkitään TILA:n ylläpitämään tilintarkastusrekisteriin, josta varoitus poistetaan kuuden ja huomautus kolmen vuoden kuluttua. Vahingollisia seuraamuksia ei voida pitää edellytyksenä sanktioiden käytölle. Seurausten syntymistä voidaan usein pitää lähes merkityksettömänä, kun arvioidaan toiminnan moitittavuutta. Sanktioihin turvaudutaan, jos tilintarkastajan toiminnassa havaitaan norminvastaisuutta. Tilintarkastajan toimintaa voidaan moittia työskentelyn tai toimintatapoihin liittyvien virheiden takia siitäkin huolimatta, että lopputulos ei olisi virheellinen. (Horsmanheimo, P., Kisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 506–507)

3.2.2 Hyväksymisen peruuttaminen

Hyväksymisen peruuttaminen on ankarin tilintarkastajan kurinpidollisista vastuuseuraamuksista. VALA päättää hyväksymisen peruuttamisesta ja se luokitellaan hallintoasiaksi, ei hallintolainkäyttöasiaksi. Tilintarkastuslain mukaan VALA:n on peruttava hyväksyminen, jos tilintarkastaja

- on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti
- on annetusta varoituksesta huolimatta toistuvasti rikkonut velvollisuuksiaan tilintarkastajana
- ei ole enää ammattitaitoinen tai täytä muita hyväksymisen ehtoja.

Hyväksymisen määräaikainen peruuttaminen on mahdollista enintään kahden vuoden ajaksi. Hyväksymisen peruuttamista koskeva päätös voidaan määrätä täytäntöön pantavaksi valituksesta huolimatta. Tällainen menettely edellyttää kuitenkin erittäin painavia syitä. Jos TIVA:n mielestä peruuttamisen edellytykset ovat täyttyneet, sen täytyy tehdä kirjallinen esitys TILA:lle HTM-tilintarkastajan tai HTM-yhteisön hyväksymisen peruuttamiseksi. Mikäli TILA:kin katsoo edellytysten täyttyvän, on sen tehtävä esitys VALA:lle hyväksymisen peruuttamiseksi. Tilintarkastajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen kuin VALA päättää hyväksymisen peruuttamisesta. Asiaa käsitellessään VALA voi päätyä antamaan tilintarkastajalle ainoastaan varoituksen tai huomautuksen. (Tilintarkastuslaki, luku 6)

3.2.3 Vastuun jakautuminen

On mahdollista, että samassa valvonta-asiassa on kyse usean tilintarkastajan toiminnasta. Tilintarkastuslaissa ei oteta kantaa kurinpidollisen vastuun jakautumiseen usean tilintarkastajan kesken. Käytännössä on kuitenkin yleistä, että useat tilintarkastajat vastaavat samasta tilintarkastustehtävästä. Tällöin lähtökohtana voidaan pitää vastuun jakamattomuutta eli kaikki tilintarkastuskertomuksen allekirjoittaneet tilintarkastajat vastaavat yhteisvastuullisesti mahdollisista virheistä. Tästä lähtökohdasta voidaan poiketa esimerkiksi sopimalla yhden tilintarkastajan osuuden tilintarkastustyöstä olevan merkittävästi muita suurempi. Tilintarkastaja vastaa myös käyttämiensä apulaisten ja asiantuntijoiden työstä. Jatkuvasti lisääntyvä sähköinen taloushallinto tosin saattaa vähentää apulaisten käyttöä erityisesti pk-yritysten tarkastamisessa (Remes, M. 2010b, 33).

Tilintarkastajien on huolehdittava siitä, että kaikki tehtävään valitut tilintarkastajat ja asiantuntijat hoitavat työnsä asianmukaisesti. Kurinpidollisen vastuun kohdentamisessa otetaan huomioon jokaisen jäsenen toiminnan moitittavuus. Jotta kurinpidollinen vastuu voitaisiin kohdentaa tiimissä, tulee jokaisen osallisuutta ja toimintaa arvioida erikseen. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tilintarkastustiimin johtaja vastaa kaikkien tiiminsä jäsenten virheistä ja laiminlyönneistä. Tätä sääntöä noudatetaan siitä huolimatta, että hänen osallistumisensa käytännön työhön olisi vähäistä. Useiden KHT- tai HTM-tilintarkastajien toimintaa voidaan arvioida yhdessä valvontatapauksessa. Heidän toimintaansa tehtävän hoitamisessa voidaan arvioida joko eriaikaisesti tai osittain eriaikaisesti. Keskeistä arvioinnissa on se, mikä on ollut kenenkin

tosiasiallinen osuus ja merkitys kokonaisuudessa. (Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 447–448)

Tilintarkastukseen kohdistuvat moitteet ja sanktiot on kohdistettava luonnolliseen henkilöön. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi KHT-yhteisössä valittua päävastuullista tilintarkastajaa. Yhteisöä ei voida kuitenkaan vapauttaa vastuusta, sillä se on vastuullinen riittävien resurssien ja olosuhteiden järjestämisestä tilintarkastajilleen. KHT- ja HTM-yhteisöjen velvollisuutena on vastata toimiston tilintarkastajilleen antamista ohjeista, toimiston laadunvalvonnasta ja tarpeellisista työvälineistä. (Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 449)

3.2.4 Kurinpidollisen vastuun kytkeytyminen muihin vastuuperusteisiin

Tilintarkastajan vastuuseuraamukset jakaantuvat kurinpidolliseen vastuuseen, vahingonkorvausvastuuseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen. Periaatteessa on mahdollista, että kaikki nämä vastuuperusteet voivat tulla kyseeseen saman teon perusteella eri tahoilta. Käytännössä tilanne, jossa tilintarkastaja on tuomittu jo rangaistukseen tai maksamaan vahingonkorvausta, johtaa TILA:n käsittelyssä yleensä hyväksymisen edellytysten tarkastelemiseen. Tarvetta hyvän tilintarkastustavan arvioimiseen ei usein ole, sillä asia on käsitelty jo oikeudessa perusteellisesti. (Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. 2007, 466)

Mikäli tilintarkastaja on tuomittu oikeudessa esimerkiksi kirjanpitorikoksesta tai veropetoksesta tai jos tilintarkastaja on tuomittu vankeuteen, katsotaan usein, että tilintarkastaja on menettänyt hyväksymisen edellytykset. Vastaavasti lievemmissä rikkomuksissa, esimerkiksi jos tuomiona on sakkorangaistus, hyväksymistä harvoin peruutetaan, vaan turvaudutaan lievempiin kurinpidollisiin vastuuperusteisiin. Tuomioistuinten ratkaisuilla ei ole oikeudellista sitovuutta TIVO:jen, TILA:n tai VALA:n ratkaisuihin, mutta usein niillä on merkittävä todistusvoima.

Tilintarkastajan saama tuomio voi muuttua valituksen seurauksena oikeudenkäynnissä ja tämä otetaan huomioon myös kurinpidollista vastuuta ratkaisevassa menettelyssä. Mikäli tuomioistuimen ratkaisu tulee lainvoimaiseksi, ei tilintarkastaja voi enää hakea muutosta tuomioon. On myös muistettava, että tuomioistuimet voivat niin ikään käyttää apunaan tilintarkastusta valvovien elinten ratkaisuja hyväkseen. Saarisen mukaan valvonta on perusteellista, mutta kankeaa ja kallista. Vaikka tilintarkastaja todettaisiin syyttömäksi, hän saattaa joutua odottamaan ratkaisua vuoden ajan. Sillä aikaa sana leviää ja tilintarkastajan maine saattaa vaarantua. (Hyvönen, A. 2009a, 26).

4 TILINTARKASTAJAN LAADUNTARKASTUS

Valvomalla tehokkaasti tilinpäätöksiä ja tilintarkastajia, pystytään lisäämään merkittävästi luottamusta taloudellisiin raportteihin ja ylipäätään tilintarkastukseen. Eräs esimerkki tällaisesta valvonnasta on Finanssi- valvonnan (Fiva) ja TILA:n välisen yhteistyön kehittäminen. Yhteistyön tuloksena muun muassa Fivan tilinpäätösvalvonnan tulokset ovat nykyisin laajemmin TILA:n käytössä. Tiina Visakorven mukaan finanssikriisi opetti, että finanssimarkkinoiden toimivuus saattaa heikentyä merkittävästi, mikäli taloudellisiin raportteihin ei luoteta. Finanssikriisin perusteella havaittiin, ettei pelkkä sisäinen valvonta ole riittävää, vaan tarvitaan myös julkista valvontaa. Valvonnan tulee olla järjestetty niin, että se on selkeää ulospäin ja siihen on käytetty riittävästi resursseja ja osaamista. (Visakorpi, T. 2010, 54–57)

4.1 Laaduntarkastuksen vuosiohjelma

Tilintarkastajien laaduntarkastusjärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 2009 ja sitä on kehitetty ja laajennettu siitä lähtien. Laadunvarmistusryhmä valmistelee TILA:lle laaduntarkastuksen vuosiohjelman, jonka TILA hyväksyy. Ohjelman perusteella KHT- ja HTM-tilintarkastajat sekä KHT- ja HTM-tilintarkastusyhteisöt määrätään tarkastukseen. Tarkastettavat kohteet valitaan tilintarkastuslain vaatimusten mukaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kolmen vuoden välein tarkastetaan yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen, kuten listayhtiöiden, pankkien ja vakuutuslaitosten, tilintarkastajat ja kuuden vuoden välein tarkastetaan muut tilintarkastajat. Laaduntarkastuksen kohteeksi voidaan valita myös

riskin perusteella. Tarkastuksen kohteeksi joutuva saa ilmoituksen päätöksestä tiedoksiannolla. (Tilintarkastuslautakunta, b)

4.1.1 Tilintarkastusyhteisöt

Ne tilintarkastusyhteisöt, joiden asiakkaina on yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä, tarkastetaan TILA:n laadunvarmistusryhmän toimesta. Tarkastettavista tilintarkastusyhteisöistä esityksen TILA:lle tekee laadunvarmistuksen johtaja vuosiohjelmassaan. Hän esittää myös perusteet, miksi nämä yhteisöt pitää tarkastaa. Mikäli TILA hyväksyy esityksen, tekee laaduntarkastusryhmä tarkan suunnitelman tarkastuksen aikataulusta ja sisällöstä. Loppukevät ja syksy ovat yleensä ajankohdat, jolloin laaduntarkastuksia tehdään. Vuosien 2009-2012 aikana laaduntarkastukset tehdään neljässätoista tilintarkastusyhteisössä. Tilintarkastuslautakunnan mukaan tämän ajanjakson tavoitteena on ”kerätä valvontakokemusta tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvontajärjestelmien toiminnasta ja tehokkuudesta.” TILA:n tavoitteena on, että vuoden 2012 loppuun mennessä kaikki niihin tilintarkastusyhteisöihin, jotka tarkastavat yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä, on suoritettu laaduntarkastus (Horsmanheimo P. 2012, 64–67; Tilintarkastuslautakunta, b).

Vuosien 2013–2015 aikana tarkoituksena on jakaa laaduntarkastuskokonaisuus isoimmissa tilintarkastusyhteisöissä useammalle kuin yhdelle vuodelle. Tavoitteena käydä läpi yhteisötason kontrollit ja testaus sekä myös riskin perusteella valitut toimeksiannot. Pyrkimyksenä on keskittyä laadunvalvontajärjestelmän testaamiseen käymällä läpi toimeksiantoja. Pienemmät tilintarkastusyhteisöt tarkastetaan yhdellä käynnillä, mutta lisäksi niin sanotut teematarkastukset ovat mahdollisia. Finanssivalvonnan kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteena on pystyä

keskittämään tarkastus ennen kaikkea haastellisimpiin osa-alueisiin. (Tilintarkastuslautakunta, b)

4.1.2 Tilintarkastajat

Ammatissa toimivat tilintarkastajat suorittavat laaduntarkastuksen laadunvarmistusryhmän valvonnassa ja ohjeistamana. Kuten yhteisöjenkin kohdalla, laadunvarmistuksen johtaja esittelee TILA:lle vuosiohjelman. KHT-tilintarkastajien laaduntarkastuksista päättää TILA, vastaavasti tilintarkastusvaliokunnat tekevät päätökset HTM-tilintarkastajien laaduntarkastuksista. Laaduntarkastajat koulutetaan TILA:n laadunvarmistusryhmän toimesta. Laaduntarkastuksen alkoivat vuonna 2009 ja kolmen viime vuoden aikana on tehty yhteensä 412 tarkastusta. Vuoden 2012 aikana 49 KHT- ja 103 HTM-tilintarkastajalle tehdään laaduntarkastus. Laaduntarkastajia on yhteensä 30. Vuoden 2013 loppuun mennessä tavoitteena on, että kaikki tilintarkastajat olisivat olleet tarkastuksen kohteena. (Tilintarkastuslautakunta, b)

4.2 Laaduntarkastuksen toteutus

Kuten edellä on todettu, perustuu tarkastus laaduntarkastusohjelmaan, jossa määrätään tarkastuksen kohteet, tarkastajat, ajankohta, sisältö ja veloituserusteet. TILA on tehnyt päätöksen 20.09.2011, ettei laaduntarkastuksia peruta muutoin kuin poikkeustapauksissa. Tilintarkastajan hyväksymisen lakkautus ennen tarkastusta voisi olla yksi tällainen poikkeustapaus. Erityisesti pienissä tilintarkastusyhteisöissä tarkastuksessa painotetaan toimeksiantojen tilintarkastusaineiston

läpikäyntiä. Vähintään kaksi toimeksiannon tilintarkastustyötä tarkastetaan, erityisesti suurimpiin tai merkittävimpiin toimeksiantoihin keskitytään. Laaduntarkastaja keskittyy myös tilintarkastajan omaan laadunvalvontajärjestelmään ja arvioi sen luotettavuutta ja toimivuutta. Tarkastettavalle annetaan palautetta laaduntarkastajan havainnoista ja lopuksi aineisto luovutetaan TILA:n laadunvarmistustyöryhmälle. (Tilintarkastuslautakunta, b)

4.2.1 Laaduntarkastuksen tulokset

Laaduntarkastajat lähettävät lomakkeet TILA:n laadunvarmistusryhmälle, joka analysoi ne keskitetysti. Laaduntarkastajien päätelmät esitellään laatujaostolle laadunvarmistuksen johtajan toimesta. Laatujaoston tehtävänä on ottaa yleisesti kantaa saatuihin tuloksiin. KHT-tilintarkastajien laaduntarkastusten tuloksista tehdään esitys TILA:lle, vastaavasti HTM-tilintarkastajien osalta lomakeaineisto toimitetaan tilintarkastusvaliokuntien sihteereille. He puolestaan esittävät laaduntarkastuksen tulokset valiokunnille, jotka tekevät päätökset jatkotoimenpiteistä.

Laaduntarkastuksen tulosluokat ovat ”hyväksytty kommentein”, ”laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella” ja ”hylätty”. Näistä ensimmäinen luokka jaetaan vielä kahteen eri ryhmään: ”hyväksytty kommentein, vaihtoehto 1” ja ”hyväksytty kommentein, vaihtoehto 2”. Näistä jälkimmäisen laaduntarkastusaineistoon perehdytään vielä tarkemmin laatujaostossa. Tilintarkastajien lopulliseksi tulokseksi tulee ”vahvistettu kommentein”. ”Laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella” -tulosluokkaan päätyneiden tarkastusta jatketaan, jollei

tilintarkastajan työ ole ollut kaikilta osin hyvän tilintarkastustavan mukaista. Tilintarkastajan on reagoitava saamaansa palautteeseen määrääjassa ja hänen täytyy parantaa työnsä laatua. Tämän jälkeen suoritus joko hyväksytään tai hylätään. Useimmiten uusintatarkastukseen on johtanut tilintarkastustyön riittämättömyys, mikä puolestaan on johtunut liian suppeasta dokumentaatiosta (Horsmanheimo P. 2012, 64–67). Tilintarkastaja saa hylätty-tuloksen, mikäli hänen toiminnassaan on havaittu niin olennaisia virheitä tai puutteita, että ne vaativat välittömiä toimenpiteitä. (Tilintarkastuslautakunta, b)

4.2.2 Havainnot tilintarkastajien 2011 laaduntarkastuksesta

Vuodelle 2011 laaduntarkastus määrättiin tehtäväksi yhteensä 188 tilintarkastalle. Tarkastuksia ei kuitenkaan tehty tuota määrää, vaan 158 kappaletta. Tämä johtui siitä, että kolmesta siirrettiin tehtäväksi vuonna 2012 ja 17 peruuntui tilintarkastajan hyväksymisen lakkautumisesta hänen omasta hakemuksestaan. Vuonna 2012 KHT-tilintarkastajia tarkastettiin 41 kappaletta ja HTM-tilintarkastajia 117 kappaletta.

	Hyväksytty kommentein	Laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella	Hylätty	Yhteensä
KHT	39	2	0	41
HTM	105	7	5	117
Yhteensä	144	9	5	158
	91 %	6 %	3 %	100 %

Taulukko 1 Laaduntarkastuksen tulokset vuonna 2011.

Taulukosta 1 voidaan havaita, että ainoastaan kaksi KHT-tilintarkastajaa joutui uusintakierrokselle laaduntarkastuksessa, eikä ketään hylätty. Myös HTM-tilintarkastajista selvä enemmistö hyväksyttiin ja ainoastaan viisi hylättiin.

Vuoden 2011 laaduntarkastuksissa puutteita havaittiin kaikissa tulosryhmissä erityisesti tilintarkastustyön dokumentoinnissa. Lisäksi kolmelle tulosryhmälle oli ominaista myös tietyt puutteet. Esimerkiksi hylätty-tuloksen saaneille havaintoja tehtiin muun muassa ISA-standardien vaatimusten huomiotta jättämisestä ja siitä, että tilintarkastustyö oli erittäin puutteellista kautta linjan. Lisäksi tilintarkastajat eivät olleet korjanneet virheitään uusintatarkastuksen perusteella. (Tilintarkastuslautakunta, c)

4.2.3 TILA:n strategia vuosille 2012–2014

TILA on strategiassaan ottanut kantaa laadunvarmistuksen kehittämiseen tulevina vuosina. Se on jakanut yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajien laadunvarmistuksen toteuttamiskeinot kolmeen osaan (TILA:n strategia vuosille 2012–2014 3.3.1):

1. TILA:n laadunvarmistusryhmä on tilintarkastusyhteisöjen tärkein ulkopuolinen keskustelukumppani tilintarkastustyön kehittämisessä.

Laaduntarkastusprosessin on oltava toistettavissa, uskottava ja valvottavien tiedossa. Tarkastuksen kohteena olevilla tilintarkastajilla on oltava tarpeeksi mahdollisuuksia esittää omia näkemyksiään. Laaduntarkastusprosessin ja -raporttien on oltava parhaiten kansainvälisten käytäntöjen mukaisia.

2. Suomessa laadunvarmistuksen valvontaa kehitetään eurooppalaisia ja pohjoismaisia parhaita käytäntöjä hyödyntäen.

On hyödynnettävä kansainvälistä yhteistyötä ja osallistuttava IFIAR:n (Independent Forum of Independent Audit Regulators) ja EGAOB:n (European Group of Auditors' Oversight Bodies) kokouksiin sekä Euroopan valvojien laadunvarmistustoimintaan. Finanssivalvonnan havaintoja on hyödynnettävä tarkastettavien kohteiden riskin perusteella tehtävissä valinnoissa. Erilliset teematarkastukset on aloitettava strategiajakson loppupuolella.

3. Lisätään laadunvarmistusryhmän asiantuntemusta.

Ryhmän resurssien ja asiantuntemuksen riittävyyttä on seurattava sekä jäseniä on koulutettava erityisalueiden asiantuntijoiksi. Tutkintatapausten valmisteluun osallistutaan juristin työparina.

Lisäksi muiden kuin yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajien laadunvarmistuksen toteuttamiskeinot on jaettu seuraavasti.

1. Tilintarkastustyön laadunvalvonta

Laadun kriteereitä on täsmennettävä kansainvälisiä tilintarkastusalan standardeja soveltaen. Hylätty-tuloksen saaneita laaduntarkastuksia jatketaan uusintatarkastuksella ja seurauksia eri tulosvaihtoehdoille on täsmennettävä. Tavoitteena on myös tiedottaa laaduntarkastuksessa tehdyistä havainnoista aiempaa avoimemmin ja tarkemmin. Laaduntarkastuksia on suunnattava enemmän riskiperusteisen valinnan perusteella ja erilaisilla teematarkastuksilla.

2. Laaduntarkastusprosessin parantaminen

Laaduntarkastajien valintaan ja kriteereihin keskitytään enemmän. Tarkastajien määrää saatetaan pienentään kuitenkin pienentämättä tarkastusten volyymiä. Laaduntarkastustyön arvostusta parannetaan ja

seurataan korvausperusteiden riittävyyttä, mikä auttaa sitouttamaan tarkastajia paremmin työhönsä. Laaduntarkastajia koulutetaan aiempaa enemmän ja yhteydenpitoa TIVA:n kanssa parannetaan. TILA myös suunnittelee tehostavansa laaduntarkastuslomakkeiden käsittelyä ohjelmistohankinnoilla. Kaiken kaikkiaan TILA on strategiassaan painottanut nimenomaan ennakoivaa valvontaa (Horsmanheimo P. 2012, 64-67).

5 VALVONTAELINTEN RATKAISUJA

Tilintarkastussäätely on jatkuvasti tiukentunut ja ohjeet ovat tarkentuneet ajan myötä. Näin ollen virheiden havaitseminen on yleistynyt ja helpottunut, mikä puolestaan johtaa jatkuvasti vaativampaan tilintarkastustyöhön. Tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön työstä voi tehdä kantelun periaatteessa kuka tahansa tai TILA voi omatoimisesti alkaa selvittää asiaa ilman kantelua. Suurin osa tutkittavaksi otettavista asioista perustuu kanteluihin. Esimerkiksi vuonna 2009 käsitellyistä yhdeksässä tapauksessa jokainen perustui kanteluun. Lisäksi TILA alkoi omasta aloitteestaan tutkia kahta tapausta tarkemmin.

Tässä tutkielmassa analysoidaan kanteluita ja niiden määriä vuosilta 1995–2012. Vanhempaa aineistoa ei ole mielekästä tutkia, sillä Suomen ensimmäinen tilintarkastuslaki astui voimaan 1994. Aineistona tutkimuksessa käytetään pääsääntöisesti TILA:n ja VALA:n valvonta-asioiden ratkaisuja. Aineisto on jaettu kahteen aikakauteen lakimuutoksista johtuen. Ensimmäinen ajanjakso on vuodet 1995–2006 ja toinen 2008–2012. Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan heinäkuussa vuonna 2007, joten tuota vuotta tarkastellaan erikseen. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, onko lakiuudistus tai muut mahdolliset tekijät vaikuttaneet kanteluiden määrään tai laatuun.

Aineisto on kategorioitu seuraaviin luokkiin:

- Miksi tilintarkastajista kannellaan?
- Mihin tilintarkastajan toimintaan kantelu liittyy?

- Mitä tarkastuskohteita on tutkittu?
- Mihin kurinpidollisiin toimiin TILA on päätynyt?

5.1 Tilintarkastajista tehtyjen kanteluiden syyt

Tämän luvun tavoitteena on vastata siihen, miksi tilintarkastajista on tehty kanteluita erityisesti uuden tilintarkastuslain tultua voimaan. Periaatteessa kaikki kantelutapaukset liittyvät tilintarkastajan ammatilliseen pätevyyteen ja huolellisuuteen, mutta toisenlaisiakin jaotteluja aineiston suhteen voi tehdä. Esimerkiksi Hanna Virtanen on pro gradu -tutkielmassaan jakanut syyt viiteen ryhmään, jotka ovat:

- Ammatillinen pätevyys
- Salassapitovelvollisuus
- Riippumattomuus ja objektiivisuus
- Hyväksymisen edellytykset
- Muut syyt

Virtanen on tehnyt luokittelun kantelijan näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, mihin kantelija perustaa vaatimuksensa, riippumatta siitä, millaisiin toimenpiteisiin TILA on päätynyt. Virtasen tutkimuksessa on pyritty erottamaan tapaukset, joissa kantelija on keskittynyt esimerkiksi siihen, että tilintarkastus on ollut asiasisällöltään tai numeerisesti virheellinen. Jos kantelija on nimenomaisesti vedonnut salassapitovelvollisuuden rikkomiseen, luokitellaan kantelu tähän luokkaan siitäkin huolimatta, että kyseeseen tulisi myös ammatillisen pätevyyden rikkominen.

Riippumattomuus on luokiteltu objektiivisuuden kanssa samaan ryhmään, sillä yleensä riippumattomuuden vaarantuminen aiheuttaa myös objektiivisuuden kyseenalaistumisen. (Virtanen, H. 2008, 39–40)

Tässä tutkielmassa vastaavanlaista jaottelua ei ole tehty, sillä se on jokseenkin tulkinnanvarainen ja saattaisi vääristää tulosten analysointia. Jakoperusteena on käytetty TILA:n itsensä julkaisemia tutkinta-asioiden raportteja, joissa on kerrottu suoraan, mistä asioista on kyse. Raportit tapauksista ovat tulleet vuosien saatossa jatkuvasti yksityiskohtaisemmiksi ja näin ollen tietoa tapauksista on runsaasti saatavilla. Tarkastelluista asioista on keskitytty erityisesti vuosiin 2008–2012, jotta saataisiin selville uusimman lain aikana tutkitut asiat. Yleisesti ottaen ratkaisuasioissa on usein kyse useammasta kuin vain yhdestä aiheesta, mutta jotkin asiat ovat olleet esillä muita useammin.

Lasse Niemen ja Jenni Katzin mukaan tavallisimpia seikkoja, joihin TILA:n ratkaisuissa on otettu kantaa, ovat tilintarkastuksen dokumentaatio, raportointi, ammatillinen uskottavuus sekä riippumattomuus, esteellisyys ja objektiivisyys. Yksittäisten vuosien välillä on eroja määrissä, mutta selvää kehityssuuntaa ei ole havaittavissa. Huomautuksia ja varoituksia on langetettu Katzin tarkastelemana ajanjaksona samoissa määrin kuin kymmenen vuotta sitten, vaikka alan ammattistandardit ja muu sääntely ovat tulleet kattavammaksi ja yksityiskohtaisemmaksi. Tämä selittynee sillä, että tilintarkastajat seuraavat ohjeiden kehitystä ja noudattavat uusia standardeja samalla tavalla kuin aiempiakin. (Katz, J. & Niemi, L. 2009, 47)

Uuden tilintarkastuslain jälkeen tutkittavissa asioissa on ollut kyse seuraavanlaisista asioista:

- asiakassuhteen siirtämisestä tilintarkastajalta toiselle
- asiakkaan informoinnista ja neuvonnasta
- IFRS-tilinpäätösdokumentoinnista
- hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta
- hallinnon tarkastuksesta
- huolellisuudesta
- lausunnosta vastuuvapauden myöntämisestä
- yhteisöä koskevan lain noudattamisesta
- riippumattomuudesta ja objektiivisuudesta
- analyyttisestä tarkastuksesta
- projektikirjanpidosta
- työajanseurannasta
- raportointivelvollisuudesta
- lunastushinnan määrittämisestä
- lopputilityksestä
- arvonlisäverotuksesta
- säätiön varojen käyttämisestä
- lähipiirisuhteista ja niin edelleen.

Kuten listasta voidaan havaita, vaihtelevat tutkinnan syyt melko laajasti eikä mitään selkeää yhtä syytä tutkinnan perusteelle ole olemassa.

Viime vuosien aikana eniten tutkintaa ovat aiheuttaneet hallinnon tarkastus, dokumentointi ja huolellisuus. Hallinnon tarkastus on ollut vuosittain vähintään yhden tapauksen tutkimuskohteena. HTM-tilintarkastajat ry on ottanut kantaa hallinnon tarkastamiseen keväällä 2012. Sen mukaan ei ole syytä laatia kansallista tilintarkastusstandardia hallinnon tarkastamisesta, vaan mieluummin suositus. Se perustelee mielipidettään Ruotsin esimerkillä, jossa standardi vaihdettiin suositukseksi. (HTM-tilintarkastajat ry, 2012)

Toinen selkeästi enemmän tutkimusta aiheuttanut osa-alue on dokumentointi, joka on erityisesti vuonna 2008 ollut tutkinnan kohteena. Dokumentointiin on paneuduttu myös KHT-yhdistyksen laatutoimikunnassa, joka vuonna 2011 julkisti päivityksen ”Tilintarkastuksen dokumentointimalliin”. Pk-yritysten tilintarkastuksen tueksi laadittu dokumentointimalli päivitettiin niin, että se on lähes kaikkien ISA-standardien mukainen. Ainoastaan standardit ISA 800, ISA 805 ja ISA 810 jäivät päivityksen ulkopuolelle. Erityisesti hyvän tilintarkastustavan noudattaminen oli tavoitteena mallia päivitettäessä. Mallissa olevalle päälomakkeelle ja sen liitteisiin on kerätty standardien keskisimpiä sisältöjä. Näin on pyritty helpottamaan ymmärrystä standardeista sekä dokumentoitavien asioiden käsittelyä. Kolmas usein tutkittu asia on tilintarkastajan huolellisuus. Se on melko laaja käsite ja se liittyy useaan pienempään asiaan. (Juusela, M., Kaskimies, K., Lähdekorpi, S., Rauman, E. & Sutinen T. 2011, 54–57)

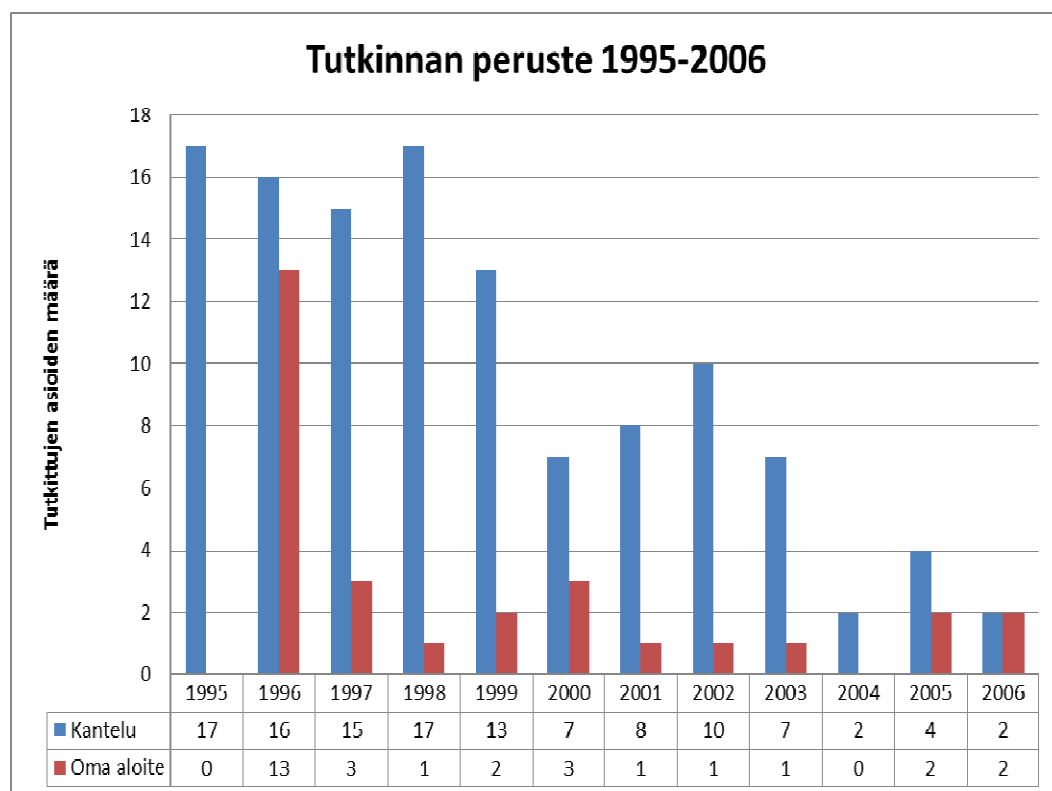
5.2 Tilintarkastajan toiminnan tutkimuksen peruste

Tilintarkastajien toimia voidaan tutkia kahdesta syystä, joko kantelun tai TILA:n oman aloitteen perusteella. Tässä kappaleessa selvitetään, miksi tilintarkastajien toimia on tutkittu ja ovatko nämä määrät muuttuneet vuosien saatossa. Aineistona on käytetty TILA:n valvonta-asioiden ratkaisuja vuosilta 1995–2006 ja 2008–2012, vuosi 2007 on käsitelty erikseen kuten edellä todettu.

Ajanjakso	Kantelu	Oma aloite	Yhteensä
1995-2006	118 (80 %)	29 (20 %)	147 (100 %)
2007	3	0	3
2008-2012	28 (78 %)	8 (22 %)	36 (100 %)

Taulukko 2 Tutkittujen asioiden määrät ajanjaksottain.

Taulukosta 2 voidaan havaita, että molempien ajanjaksojen aikana keskimäärin neljä viidestä tapauksesta on johtunut kantelusta. Vastaavasti oman aloitteen perusteella on otettu tutkittavaksi noin 20 % tapauksista. Jonain vuosina, kuten vuonna 2007, TILA ei ole ottanut yhtään asiaa itse tutkittavaksi, mutta kantelut ovat joka vuosi johtaneet tutkintaan. Vuonna 2007 tehtiin ainoastaan kolme kantelua KHT-tilintarkastajiin tai KHT-yhteisöihin liittyen. Määrä oli poikkeuksellisen pieni tuohon mennessä, tosin on huomioitava, että HTM-tilintarkastajista tehtyjä kanteluita oli tuolloin poikkeuksellisen suuri määrä eli viisi kappaletta.

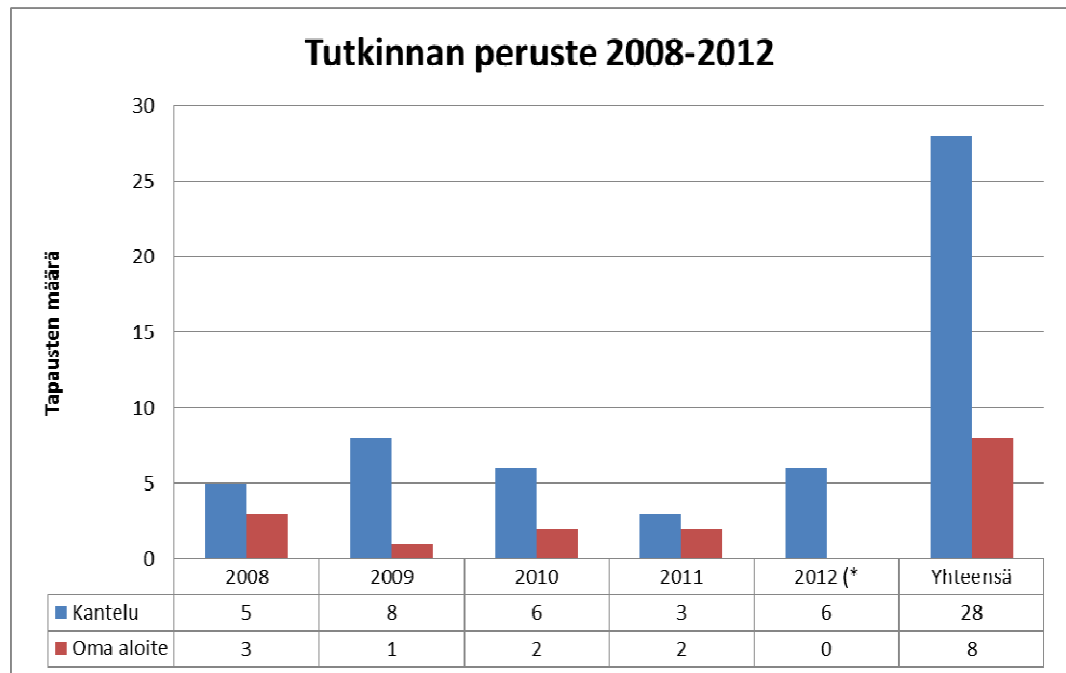

Taulukko 3 Valvonta-asioiden päätökset TILA:ssa vuosina 1995–2006.

Taulukosta 3 voidaan havaita, että tutkittavien asioiden määrä on laskenut huomattavasti 2000-luvulle tultaessa. Ensimmäistä tilintarkastuslakia seuranneina vuosina on tapauksia ollut tutkittavina noin kaksikymmentä vuosittain. Näistä silmiinpistäväntä on kenties se, ettei TILA ole tutkinut yhtään tapausta omasta aloitteestaan vuonna 1995. Vastaavasti seuraavana vuonna TILA on tutkinut 13 tapausta omasta aloitteestaan, mikä on korkein määrä koko tarkasteluajanjakson aikana. Eroa voinee selittää sillä, että uuden tilintarkastuslain muutokset ovat ehtineet realisoitua tilintarkastajien toiminnassa vuonna 1995, mutta ne ovat paljastuneet vasta vuotta myöhemmin. Kuluva vuosituhannen alussa on tutkittavien asioiden määrä jatkanut laskuaan merkittävästi. On huomattava, että määrä on pudonnut vain muutaman tapauksen vuositasolle, sekä kanteluiden että oma-aloitteisen tutkinnan kohdalla.

Kanteluita on ollut lähes joka vuosi enemmän kuin omasta aloitteesta aloitettuja tutkintatapauksia. Ainoastaan vuonna 2006 molempia tapauksia oli yhtä paljon. Lakiuudistuksen astuessa voimaan vuonna 2007, tapauksia oli käsiteltävänä kolme.

Taulukko 4 Valvonta-asioiden päätökset TILA:ssa vuosina 1995–2006.

Uuden tilintarkastuslain jälkeen, vuosina 2008–2012, on tapauksia ollut tutkittavana kaikkiaan 36 kappaletta (taulukko 4). Mitään selkeää trendiä kanteluiden tai oman aloitteen määrien muutoksissa ei ole nähtävissä. Kanteluiden perusteella tutkitaan joka vuosi enemmän asioita, mutta määrät eivät ole mitenkään verrannollisia toisiinsa. Vastaavasti TILA ei ole joka vuosi ottanut omasta aloitteestaan asioita tutkittaviksi. Tutkittavien asioiden määrät eivät myöskään kasva tai vähene säännöllisesti.

Nyt tarkasteltujen ajanjaksojen välillä voidaan tehdä vertailua siitä, ovatko määrät muuttuneet ajanjaksojen keskiarvoihin verrattuna. Vuosina 1995–2006 on tapauksia ollut keskimäärin noin kaksitoista joka vuosi, vastaavasti vuosina 2008–2012 tutkittuja asioita on ollut keskimäärin seitsemän vuodessa. Näiden kahden ajanjakson eli kahden eri lain aikaan, tutkittavien asioiden määrä on siis keskimäärin kaksinkertaistunut. Täytyy kuitenkin muistaa, että ensimmäisen ajanjakson alussa määrät olivat todella suuria verrattuna jopa tuon ajanjakson loppuun.

Jenni Katzin tarkastelemana aikana kanteluiden kokonaismäärä on merkittävästi vähentynyt, mutta vastaavasti annettujen sanktioiden määrässä ei ole havaittavissa samanlaista muutosta. Katz ja Niemi tulkitsevat tätä siten, että aiheettomien kanteluiden määrä on pienentynyt. Heidän mukaansa tilintarkastuksen pelisäännöistä vallitseva yhteisymmärrys on kasvanut Suomessa vuosien saatossa. Kanteluista merkittävä osa on koskenut erityistilintarkastusta, mutta kantelijat eivät ehkä tiedä, että tilintarkastuslain riippumattomuusvaatimukset eivät koske erityistarkastuksia. (Katz, J. & Niemi, L. 2009, 47–48)

Uuden tilintarkastuslain jälkeen TILA on julkaissut TIVOjen tekemiä päätöksiä ja heidän esilleen ottamiaan asioitaan. Taulukosta 5 huomataan, että omasta aloitteestaan TIVAt ovat tutkineet asioita lakimuutoksen jälkeen kahtena ensimmäisenä vuonna. Tuon jälkeen TIVAt eivät ole omasta aloitteestaan tutkineet asiaa tarkemmin. Kanteluita on ollut kymmenen molemmin puolin vuosittain.

**HTM-tutkinta-asioiden perusteet
kauppakamareiden tilintarkastusvaliokunnissa**

Vuosi	Miksi käsitelty		
	Kantelu	Oma aloite	Yhteensä
2008	6	1	7
2009	9	1	10
2010	7	0	7
2011	10	0	10

Taulukko 5 HTM-tutkinta-asioiden perusteet kauppakamareiden tilintarkastusvaliokunnissa.

5.3 Tarkastuskohteet ja tarkastuksen sisältö

Tarkastettuja kohteina voi olla useita erilaisia yhtiötyyppejä. Useimmiten tarkastus keskittyy yhteen yhtiömuotoon, mutta on olemassa myös tapauksia (esim. TILA 1/08), joissa on tarkastettu useita yhtiöitä samassa tapauksessa. Esimerkkitapauksessa TILA 1/08 oli kyse tilanteesta, jossa toinen tilintarkastusyhteisö lakkautettiin ja vastaavasti uusi yhteisö perustettiin jatkamaan toimintaa. Tavoitteena oli siirtää asiakkaat uudelle yhteisölle.

Taulukko 6 Tarkastuskohteet vuosina 2008–2012.

Tutkittaessa tarkastuskohteiden määrää havaitaan, että pääsääntöisesti tutkitut tapaukset ovat olleet osakeyhtiön tilintarkastukseen liittyviä. Luonnollinen selitys tähän on se, että osakeyhtiö on yhtiömuotona ylivoimaisesti yleisin Suomessa. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2013)

5.4 Kurinpitoelimien ratkaisut ja toimenpiteet

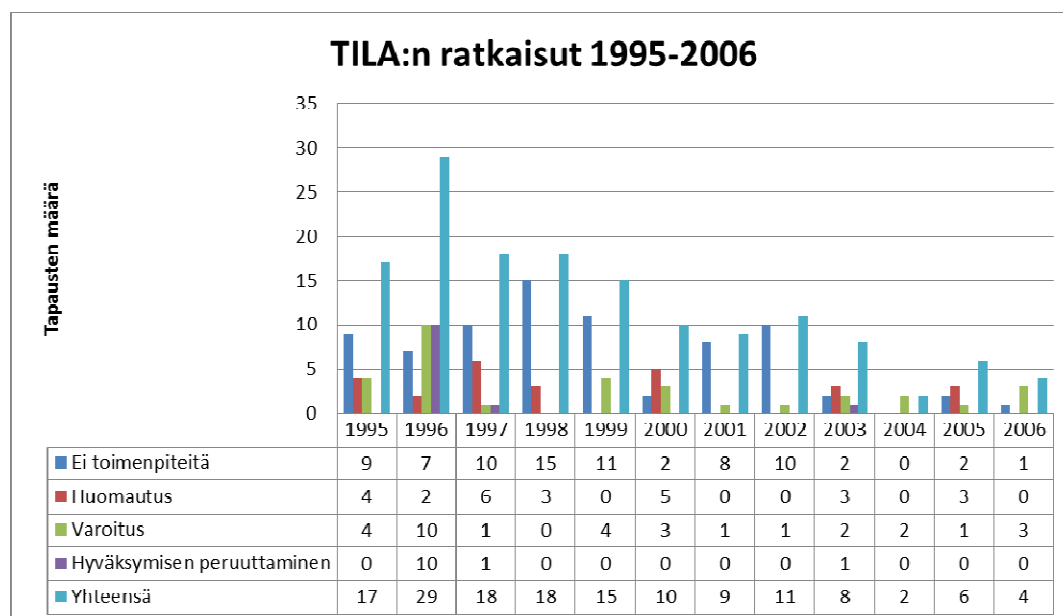
5.4.1 TILA:n ratkaisut

Kuten edellisissäkin kappaleissa, myös tässä on jaettu aineisto kahteen eri ajanjaksoon ja tehty vertailuja näiden välillä.

Ajanjakso	Ei toimenpiteitä	Huomautus	Varoitus	Hyväksymisen peruuttaminen	Yhteensä
1995-2006	77 (52 %)	26 (18 %)	32 (22 %)	12 (8 %)	147
2007	3	0	0	0	3
2008-2012	21 (58 %)	7 (19 %)	6 (17%)	2 (6 %)	36

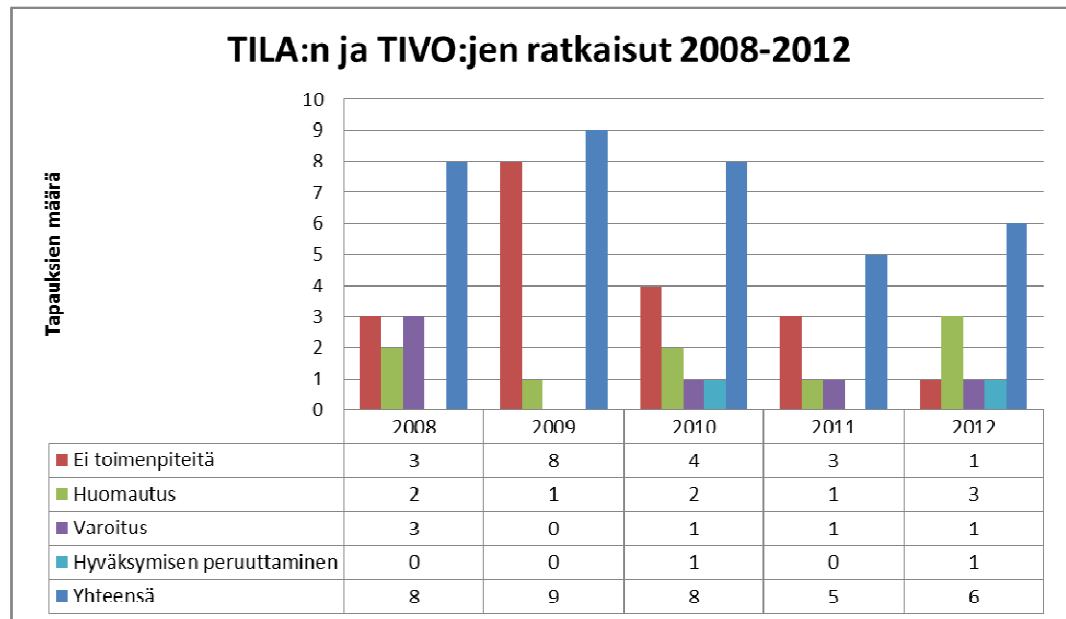
Taulukko 7 TILA:n ratkaisut vuosina 1995–2012.

Taulukon 7 perusteella voidaan todeta, että ensimmäisen tarkasteluajanjakson aikana tapauksia oli TILA:n käsiteltävänä yhteensä 147 kappaletta. Toisen tarkasteluajanjakson aikana TILA antoi ratkaisunsa 36 tutkinta-asiassa. Prosentuaalisesti voidaan havaita selkeitä yhtäläisyyksiä ajanjaksojen välillä. TILA ei ole ryhtynyt toimenpiteisiin hieman reilussa puolessa tapauksista, tämä koskee molempia ajanjaksoja. Vastaavasti huomautusten ja varoitusten määrissä voidaan havaita samanlaista jatkumoa, sillä huomautukseen on johtanut joka viides tapaus molempina ajanjaksoina. Ankarin rangaistusmuoto eli hyväksymisen peruuttaminen on edelleen ylivoimaisesti vähiten käytetty sanktio. Sitä käytetään alle kymmenessä prosentissa tapauksista.

Taulukko 8 TILA:n ratkaisut vuosina 1995–2006.

Vuosien 1995–2006 välillä voidaan havaita tapausten määrien kohdalle selkeää laskua 2000-luvun alun jälkeen. Tuohon saakka tapauksia on ollut vähintään kymmenen vuosittain, mutta tämän jälkeen määrät ovat pudonneet selkeästi alle kymmeneen. Tarkastellulla ajanjaksolla ainoastaan vuonna 2004 TILA on antanut jokaisessa tapauksessa sanktion. Tosin on huomioitava, että määrä oli ainoastaan kaksi. Huomautuksia on tullut aikavälillä melko epätasaisesti, sillä useina vuosina niitä ei ole annettu lainkaan, kun taas jonain vuosina kuusikin kappaletta. Vuotta 1998 lukuunottamatta on varoituksia annettu vuosittain. Hyväksymisen peruuttamiseen TILA on turvautunut vain kolmena vuotena. Vuosi 2007 oli ensimmäinen, jolloin KHT-tilintarkastajille ei langetettu ainuttakaan kurinpidollista sanktiota. Tätä tuskin voidaan selittää lakimuutoksella, sillä uusi laki ei todennäköisesti ole vielä tuolloin realisoitunut tilintarkastajien toiminnassa. On muistettava, että sanktioiden määrät ovat olleet jo ennen vuotta 2007 vain muutaman tapauksen vuositasolla ja näin ollen suurempaa päätelmää tuskin voidaan tehdä.

Taulukko 9 TILA:n ratkaisut vuosina 2008–2012.

Vertaamalla kahta edellistä taulukkoa (8 ja 9) voidaan todeta, että uuden tilintarkastuslain jälkeisinä kolmena vuonna (2008-2010) tapausten määrät ovat nousseet verrattuna lakiuudistusta edeltäneeseen aikaan. Tähän selityksenä lienee uusi tilintarkastuslaki ja sen aiheuttamat muutokset, jotka ovat realisoituneet tilintarkastajien toiminnassa vuoden 2008 aikana. Vuosi 2008 on ollut ensimmäinen kokonainen vuosi, jolloin uutta tilintarkastuslakia on tullut noudattaa. Vuosina 2011 ja 2012 määrät ovat palanneet samoihin lukemiin kuin aivan ennen lakimuutosta. Tämä johtunee siitä, että tilintarkastajat ovat omaksuneet lakimuutoksen tuomat uudet säännökset ja ohjeet. Huomautuksia ja varoituksia on sen sijaan annettu melko tasaisesti, eikä näissä voida havaita mitään selkeää kaavaa.

Ankarimpaan rangaistukseen eli tilintarkastajan hyväksymisen peruuttamiseen on turvauduttu kahdesti ajanjakson aikana. Vuonna 2010 oli kyseessä KHT-tilintarkastajan hyväksymisen peruuttaminen (TILA 8/2010) ja vuonna 2012 oli kyse HTM-tilintarkastajasta, jonka hyväksymisen peruuttamista TIVA esitti TILA:lle. Vuoden 2010 tapauksessa tilintarkastaja toimitti TILA:lle ristiriitaista ja epäuskottavaa selvitystä toimistaan. Lisäksi hän hankaloitti oman toimintansa tutkintaa ilman hyväksyttäviä perusteita. Myös VALA totesi tilintarkastajan menetelleen törkeään huolimattomasti tilintarkastuslain vastaisesti, eikä menettely ollut kokonaisuus huomioon ottaen vähäistä. Näin ollen VALA hyväksyi TILA:n esityksen ja peruutti tilintarkastajan hyväksymisen.

**HTM-tutkinta-asioiden päätökset kauppakamareiden
tilintarkastusvaliokunnissa**

Vuosi	Rangaistukset		
	Huomautus	Varoitus	Hyväksymisen peruuttaminen tai peruuttamisesitys
2008	1	1	0
2009	0	2	0
2010	1	1	0
2011	2	3	1

*) Samassa asiassa voidaan antaa useampia sanktioita.

Taulukko 10 HTM-tutkinta-asioiden päätökset kauppakamareiden tilintarkastusvaliokunnissa.

HTM-tutkinta-asioiden päätöksissä on joka vuosi annettu varoitus, myös huomautukseen on turvauduttu lukuunottamatta vuotta 2009. Hyväksyminen on peruutettu ainoastaan kerran, vuonna 2011. Tuosta tapauksesta (TILA 4/2012) TIVA kanteli TILA:lle, joka ehdotti VALA:lle

tilintarkastajan hyväksymisen peruuttamista. VALA ei ole vielä käsitelty asiaa.

Sanktioiden määrään vaikuttaa keskeisesti tilintarkastustyössä noudatettu huolellisuus ja yhtä huolellinen dokumentaatio. Lähes kaikissa Jenni Katzin tarkastelemissa tapauksissa on ollut merkitystä sillä, onko tilintarkastajan tekemä päättelyketju ollut pääteltävissä myös ulkopuolisen asiantuntijan näkökulmasta. On tärkeää, että ulkopuolinen asiantuntija pystyy ymmärtämään ja hyväksymään dokumentoidun päättelyketjun. Katzin tarkastelemissa tapauksissa riippumattomuuden tai objektiivisuuden puute vaikutti usein tilintarkastajan raportointiin. (Katz, J. & Niemi, L. 2009, 47–48)

Kaiken kaikkiaan sanktioiden säilymisestä, poistamisesta tai muuttamisesta ei ole nähtävissä mitään selkeää kehityssuuntaa. Tarkastellun ajanjakson aikana tapauksia on ollut vain muutama vuosittain ja osa niistä on johtanut peruuttamiseen, osa taas ei. Tosin viimeisenä tarkasteluvuonna hyväksymisen peruuttamisesityksiä ja muutoksenhakupauksia on ollut yhteensä ainoastaan yksi. Tämä on pienin luku koko tarkastellulla aikavälillä ja tapausten määrä saattaa olla laskusuunnassa. Määrät ovat kuitenkin niin pieniä, että johtopäätöksiä tulevaisuudesta on hankalaa tehdä.

5.5 Esimerkkitapauksia TILA:sta ja VALA:sta

Kurinpidollisia asioita käsitellään vuosittain sekä TILA:ssa että VALA:ssa. Seuraavaksi on käsitelty muutamaa tapausta tarkemmin. Tapaukset on

pyrity valitsemaan niin, että tapaukset olisivat mahdollisimman erilaisia, mutta myös lähimenneisyydestä. Lisäksi kutakin sanktiomuotoa kuvastamaan on valittu vähintään yksi tapaus.

5.5.1 TILA 1/2012 (huomautus)

Tapauksessa TILA 1/2012 säätiö kanteli TILA:lle KHT-yhteisöstä ja sen työntekijöistä KHT A:sta ja B:sta. Kantelu perustui KHT-yhteisön suorittamaan erityistilintarkastukseen ja raporttiin. Säätiön mielestä KHT-yhteisön täytyi tietää raporttia käytettävän oikeudenkäynnissä ja näin ollen sen olisi tullut tehdä tarkastustoimeksianto erityisellä huolellisuudella.

Kantelijan mielestä KHT-yhteisö oli ottanut kantaa sellaisiin asioihin, jotka kuuluvat tuomioistuinten ratkaistavaksi. Lisäksi säätiön mukaan raportissa oli epävarmoja ja virheellisiä tai dokumentoimattomia havaintoja ja johtopäätöksiä sekä myös tulkinnanvaraisuuksia ja puolueellisia päätelmiä. Säätiö myös vetosi raportin lähteiden puutteelliseen dokumentointiin ja toimeksiannon puutteelliseen kuvaukseen. KHT-yhteisö kiisti väitteet muun muassa sillä, että se oli valinnut tehtävään kaksi kokeneinta tarkastajaansa ja antanut heille riittävät resurssit tehtävän menestyksekkääseen suorittamiseen.

TILA tutki esitetyt väitteet ja tuli siihen tulokseen, ettei KHT-yhteisön toiminnan voitu osoittaa laiminlyöneen velvollisuuksiaan. Vastaavasti tilintarkastajien A ja B kohdalla todettiin heidän antamansa raportin olleen osittain puutteellinen, esimerkiksi toimeksiannon sisältö, tavoitteet ja tarkoitus olivat kuvattu puutteellisesti. Niin ikään raportin yksilöintitiedot tarkastetusta aineistosta, käytetyt lähteet ja tarkastushavainnot oli dokumentoitu paikoin puutteellisesti. Raportin ei katsottu täyttäneen objektiivisuuden periaatteita täysin.

Koska hyvää tilintarkastustapaa ei oltu noudatettu, mutta menettelyyn liittyi lieventäviä seikkoja, antoi TILA huomautuksen KHT A:lle ja B:lle. TILA ei kuitenkaan ollut päätöksessään yksimielinen, vaan sen puheenjohtaja, kolme jäsentä ja esittelijä jättivät eriävän mielipiteen. Heidän mielestään tilintarkastajille olisi kuulunut varoitus, sillä menettelyssä ei ollut lieventäviä seikkoja.

5.5.2 TILA 6/2012 (varoitus)

Vuonna 2012 TILA antoi varoituksen tilintarkastusyhteisölle ja kahdelle sen työntekijälle. Tapauksesta tekee poikkeuksellisen se, että varoitus meni KHT-yhteisölle eikä vain yksittäisille tilintarkastajille. Tapauksessa on kyse tilanteesta, jossa X kanteli KHT A:n toiminnasta TILA:lle. Tapahtumaa edelsi X:n kantelu TIVA:lle HTM C:n ja tämän työnantajan, KHT-yhteisön palveluksesta. (Boxberg, K. 2012, 8)

Kyseisen KHT-yhteisön tilintarkastajat KHT A ja HTM C tekivät tilintarkastuksia yhtiöissä, joihin X oli valittu henkilökohtaisesti tilintarkastajaksi. Lisäksi KHT-yhteisön työntekijä KHT B oli suorittanut tilintarkastuksia näissä yhtiöissä. X oli mielestään informoinut kaikkia osapuolia siitä, että hän suorittaa tilintarkastustoimeksiannot suunnitellusti, vaikka olikin siirtynyt toisen työnantajan palvelukseen muihin työtehtäviin. KHT-yhteisö puolestaan katsoi X:n luopuneen toimeksiannosta. Kantaansa KHT-yhteisö perusteli sillä, että asiakkaat ottivat yhteyttä yhteisöön X:n huonon tavoitettavuuden vuoksi. X:ltä ei myöskään saatu tietoa, kuinka hän aikoo suorittaa toimeksiannon. Myös KHT A ja B perustelivat varatilintarkastajina toimimistaan samoilla perusteilla.

TILA totesi, ettei tilintarkastajan toimi ollut tullut avoimeksi A:n ja B:n käsityksen mukaisesti, vaan ennen tilintarkastuksen suorittamista heidän

olisi pitänyt selvittää, oliko ammatillisia tai muita syitä olla hyväksymättä toimeksiantoa X:n sijaan. Näin ollen KHT A ja B olivat toimineet hyvää tilintarkastustapaa noudattamatta. Heidän olisi tullut varmistua tilintarkastustehtävän avoimeksi tulosta ja siitä, oliko heillä oikeus suorittaa tilintarkastukset.

KHT-yhteisön katsottiin niin ikään laiminlyöneen hyvää tilintarkastustapaa, sillä sen olisi tullut valvoa työntekijöidensä toimia. Ratkaisussaan TILA antoi varoituksen sekä KHT-yhteisölle että KHT-tilintarkastajille A ja B. Kyseisen KHT-yhteisön toimitusjohtaja kertoi Kauppalehdessä (Boxberg, K. 2012, 8) tukevansa TILA:a valvojana täysin. Hän kuitenkin toteaa ”olevansa jossain määrin pettynyt siihen, että yhtiön näkemykset jätettiin TILA:ssa huomiotta.”

5.5.3 TILA 5/2007 (Hyväksymisen peruuttaminen)

Vuonna 2007 TILA esitti yksimielisesti tilintarkastaja A:n hyväksymisen peruuttamista VALA:lle, koska TILA katsoi tilintarkastaja A:n olevan sopimaton tilintarkastajan tehtävään. A on kahden häneen kohdistuvan tutkinta-asian kohdalla jättänyt reagoimatta useisiin selvityspyyntöihin sekä antanut puuttellisia ja ristiriitaisia tietoja. Tämä toiminta on hidastanut ja vaikeuttanut asian tutkintaa tilintarkastuslautakunnassa. Tilintarkastajan on voitu katsoa toimineen tilintarkastuslain vastaisesti, kun hän on jättänyt toimittamatta TILA:lle valvonnan kannalta olennaisia selvityksiä ja tietoja. Tällaisen käyttäytymiseen ei ole katsottu olevan hyväksyttäviä perusteita.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi tilintarkastaja A ei ole ollut asiakkaidensa tavoitettavissa lain ja hyvän tilintarkastustavan edellyttämällä tavalla. Tilintarkastaja A:n allekirjoittamat tilintarkastuskertomukset ovat sisältäneet sellaisia virheitä, että voidaan

katsoa, ettei hän ole raportoinnissaan noudattanut hyvää tilintarkastustapaa niin kuin tilintarkastajan kuuluisi. Tilintarkastaja A:lta on jäänyt kuuden asiakasyrityksen tilintarkastus suorittamatta. Kaikkien näiden seikkojen johdosta TILA on katsonut, että tilintarkastaja A:n menettely on kokonaisuutena ollut sopimtona tilintarkastajan tehtävään ja näin ollen esittänyt tilintarkastajan hyväksymisen peruuttamista.

Tilintarkastaja A katsoi vastineessaan, ettei peruuttamiselle ole edellytyksiä ja hän on vedonnut muun muassa heikkoon fyysiseen kuntoonsa. VALA päätti hyväksyä TILA:n esityksen ja peruutti tilintarkastaja A:n hyväksymisen. Tilintarkastaja A valitti asiasta korkeimpaan hallinto-oikeuteen, mutta KHO piti VALA:n päätöksen voimassa.

5.5.4 Valitukset VALA:lle

Tilintarkastajilla on oikeus valittaa TILA:n päätöksestä Valtion tilintarkastuslautakunnalle, VALA:lle, joka joko ottaa asian tutkittavakseen tai toteaa TILA:n ratkaisun olleen perusteltu eikä näin ollen edes ota valitusta käsittelyyn. VALA:n päätöksistä puolestaan voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO). Tämän tutkielman rajoissa ei ole mahdollista perehtyä kaikkiin VALA:lle tai KHO:een edenneisiin tapauksiin, vaan päätöksiä käsitellään esimerkinomaisesti.

5.5.4.1 Valitusta ei käsitelty VALA:ssa

VALA:n päätösnumeroissa 2/2010 ja 3/2010 on molemmissa kanneltu Keskuskaupakamarin tilintarkastuslautakunnalle tilintarkastajan toimin-

nasta, joka on kantelijan mukaan ollut tilintarkastuslain ja hyvän tilintarkastuslain vastaista. Molemmissa tapauksissa TILA on päättänyt, ettei tilintarkastajan toiminta ole antanut aihetta toimenpiteisiin. TILA on todennut muun muassa, ettei kantelija ole ollut kummassakaan asiassa ”asianosainen eli taho, johon ratkaisu välittömästi kohdistuu.”

Näistä molemmista TILA:n päätöksistä on valitettu VALA:lle ja vaadittu muutosta TILA:n päätökseen. Tapauksessa 2/2010 valittajana on ollut yksityishenkilö, vastaavasti tapauksessa 3/2010 valittajana on ollut osakeyhtiö. VALA ei kuitenkaan ole ottanut kumpaakaan valituksen kohteena olevaa asiaa tutkittavakseen. VALA on perustellut päätöstään viidellä eri kohdalla:

1. Valituksen kohteena on ollut molemmissa tapauksissa KHT-tilintarkastaja ja käsittely TILA:ssa on saanut alkunsa ”ulkopuolisen” kantelusta. Hallintolain 11. pykälän mukaan asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Mahdollisena sanktiona olisi tapauksissa ollut varoitus tai huomautus ja näin ollen asianosaiset tilintarkastajat ovat olleet TILA:ssa asianomaisena. Vastaavasti kantelijat eivät ole olleet asianosaisia eli ”sellaisia tahoja, joihin ratkaisut välittömästi kohdistuvat.”
2. Sekä tapauksena 2/2010 että 3/2010 valittajien asema on ollut verrattavissa kantelijaan, eikä kyseessä ole ollut kantelijan oikeudet tai velvollisuudet. Tämän vuoksi lautakunnan päätös ei koske kantelijaa. Kummankaan tapauksen kantelija ei myöskään ole ollut vastapuolena asianomaiselle tilintarkastajalle.
3. ”Tilintarkastuslain 44:n pykälän 2 momentin mukaan lain 53 pykälässä tarkoitetun muutoksenhakuasian käsittelyyn valtion tilintarkastuslautakunnassa sovelletaan hallintolainkäyttölakia (586/1996).

4. Hallintolainkäyttölaissa (6. pykälä, 1 momentti) puolestaan todetaan, että päätöksestä voi valittaa ”se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa.”
5. Viidennessä kohdassa VALA toteaa, ettei valituksen kohteena oleva päätös vaikuta välittömästi valittajan velvollisuuteen, oikeuteen tai etuun. Valitusta ei ole suoraan kohdistutettu valittajaan, eikä TILA:n päätös näin ollen ole vaikuttanut valittajan oikeusasemaan. Tällä perusteella valittajalla ei ole ollut edes oikeutta valittaa TILA:n päätöksestä, eikä VALA ole siksi tutkinut valitusta.

Kumpikaan edellä mainittu tapaus ei ole edennyt korkeimpaan hallinto-oikeuteen, vaan valittajat ovat tyytyneet tuloksiin.

5.5.4.2 Valitus hyväksytty VALA:ssa

VALA:n päätösnumero 1/2011:ssä on kyseessä tapaus, jossa Helsingin kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta on antanut HTM-tilintarkastaja A:lle varoituksen. Valittajana oleva tilintarkastaja A:n mukaan ”hänen toimintansa saamelaiskäräjien tilintarkastajana ei ole kuulunut tilintarkastuslain soveltamisalaan”. Hän ei mielestään ole ”tilintarkastajan salassapitovelvollisuutta eikä hyvään tilintarkastustapaan kuuluvia objektiivisuuden, varovaisuuden ja neutraalisuuden vaatimuksia.”

Helsingin kauppakamarin TIVA on 15.3.2010 todennut lausunnossaan, että tilintarkastajaa A:lla on ollut saamelaiskäräjillä tilintarkastuslaissa 1.1 pykälän 1-kohdassa mainittu tehtävä. Tilintarkastaja A:n mukaan hänellä ei ole ollut kaikkia samoja asiakirjoja käytettävissään kuin TIVA:lla. Tähän

TIVA on todennut, että niitä ei olisi ollut tarpeellista toimittaa tilintarkastaja A:lle.

VALA on käsiteltyään asian päätenyt hyväksymään valituksen sekä kumoamaan ja poistamaan TIVA:n antaman varoituksen. VALA toteaa perustelluissaan muun muassa, ettei saamelaiskäräjät ole tilintarkastuslain 1.1 pykälän 1-kohdassa tarkoitettu yhteisö. ”Kirjanpitolakia sovelletaan siihen saamelaiskäräjistä annetun lain mukaan soveltuvien osien. Sen sijaan tilintarkastuslain soveltumisesta ei siinä ole mitään säännöksiä. Nimenomaan se, että tehtävään voidaan HTM-tilintarkastajan asemesta valita myös muu kuin tilintarkastaja, johon tilintarkastuslaki ei joka tapauksessa tule sovellettavaksi, tukee käsitystä siitä, että saamelaiskäräjälain nojalla annettava tilintarkastuskertomus ei ole tilintarkastuslain 1.1 pykälän 2-kohdassa tarkoitettu muu kirjallinen lausunto.”

Vaikkei valituksen kohteena olevassa päätöksessä vedota tilintarkastuslain 1.2 pykälään, on VALA huomionnut sen päätöksessään. Tilintarkastuslain 1.2 pykälässä on kysymys tilintarkastajan tässä ominaisuudessaan harjoittamasta muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua toiminnasta. VALA toteaa saamelaiskäräjistä annetun lain omien säännösten sekä muiden kohtien mukaan olevan erikoislaki, joka tulee sovellettavaksi. Tämä puolestaan johtaa siihen, että tilintarkastajia määräävät aineelliset säännökset on määritelty saamelaiskäräjistä annetussa laissa. Näiden säännösten valvonta ei kuulu tilintarkastuslaissa määritettyjen toimielimien valvonta-alaan. Näin ollen Helsingin kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan toimivalta ei ole ulottunut tilintarkastaja A:n toimintaan saamelaiskäräjien tilintarkastajana. Tällä perusteella varoitus kumottiin ja poistettiin.

5.5.4.3 Valitukset korkeimpaan hallinto-oikeuteen

Tilintarkastajalla on mahdollisuus valittaa VALA:n päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Nykyisen tilintarkastuslain aikana KHO ei ole kuitenkaan kertaakaan muuttanut VALA:n tuomioita. Esimerkiksi VALA:n päätösnumero 3/2011:ssä tilintarkastaja A on saanut TILA:lta varoituksen, valittanut päätöksestä ensin VALA:lle ja edelleen KHO:een.

Valituksessaan ja vastaselityksessään VALA:lle tilintarkastaja A on todennut, ettei hän ole aiheuttanut kantelijan vahinkoja, vaan ne johtuvat yhtiön johdon omasta huolimattomuudesta. Lisäksi tilintarkastaja on perustellut kantaansa sillä, TILA:n perusteluissaan käyttämät standardit tulivat voimaan 1.7.2006, eikä niitä näin ollen tulisi soveltaa niiden tilikausien tarkastuksiin, jotka ovat alkaneet 1.1.2006.

VALA on päätöksessään jättänyt tilintarkastaja A:n valituksen osittain tutkimatta. VALA toteaa, ettei sen toimivaltaan kuulu ottaa kantaa, ovatko yhtiön johto ja kirjanpitäjä syyllistyneet tilintarkastaja A:n väittämiin tekoihin ja laiminlyönteihin. Siltä osin kuin valitus on käsitelty, on se hylätty. Päätöstään VALA perustelee sillä, että tilintarkastaja A:n olisi pitänyt huomioida toimialan erityislainsäädäntö sekä yhtiötä koskevat verolait. Lisäksi VALA toteaa, ettei tilintarkastaja A ole tarkastanut yhtiön merkittäviä tase-eriä hyvän tilintarkastustavan vaatimalla tavalla.

VALA perustelee kantaansa myös sillä, että kausien 2006 ja 2007 tilinpäätökset ovat sisältäneet myös muita mahdollisia virheellisyyksiä. VALA toteaa, että vaikka TILA onkin viitannut standardeihin, joihin tilintarkastaja A:n mukaan ei voisi vedota, ei TILA kuitenkaan ole perustanut ratkaisuaan niihin, vaan muihin asioihin.

KHO on pitänyt voimassa VALA:n päätöksen perustellen kantaansa vedoten aiempiin perusteluihin ja päätöksiin sekä niihin seikkoihin, jotka ovat tulleet esille KHO:ssa.

6 YHTEENVETO

Tilintarkastuksen tavoitteena on antaa oikea ja riittävä kuva yhtiön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastaja saavuttaa tämän tavoitteen noudattamalla lakia, hyvää tilintarkastustapaa, kansainvälisiä standardeja ja valvontaelinten ohjeistusta noudattamalla. Tilintarkastusta koskeva sääntely muuttuu jatkuvasti. Lakiuudistukset ja kansainväliset standardit tiukentavat ja ohjeistavat yhä enemmän tilintarkastajien työtä. Vaatimukset ammatillisesta pätevyydestä tiukentuvat jatkuvasti yhä tarkempien ohjeiden ja standardien myötä.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää tilintarkastajan kurinpidollista vastuuta ja sitä, kuinka se realisoituu. Tavoitteeseen pääsemiseen pyrittiin selvittämällä keskeisiä asioita tilintarkastuksesta yleensä sekä perehtymällä erityisesti Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan ratkaisuihin. TILA:n ratkaisuista selvitettiin syitä, miksi tilintarkastajista on tehty kanteluita ja kuinka usein kanteluita on tehty.

Vuosi 2007 oli ensimmäinen tarkasteluajanjakso kahteenkymmeneen vuoteen, kun yksikään kantelu ei johtanut TILA:ssa kurinpidollisiin sanktioihin. Uutta tilintarkastuslakia seuranneena vuonna 2008 sanktioiden yhteismäärä nousi viiteen kolmen varoituksen ja kahden huomautuksen myötä. Laadunvarmistus on uusimpia tilintarkastajia koskevista toimenpiteistä ja se on hyvä esimerkki siitä, kuinka TILA kehittää jatkuvasti tilintarkastusta ja sen valvontaa. Laaduntarkastuksen tavoite on laajentua ja kattaa tulevaisuudessa kaikki tilintarkastajat.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että vaikka sääntely tarkentuu jatkuvasti, sopeutuvat tilintarkastajat uuteen sääntelyyn hyvin.

Yhteisymmärrys tilintarkastuksen pelisäännöistä kehittyi jatkuvasti ja tämä näkyy kanteluiden ja sanktioiden määrien vähentymisenä 90-luvun vastaaviin määriin verrattuna. Kanteluiden määrässä on nähtävissä nousua lakiuudistusta seuranneiden vuosien aikana, mutta se ei ole heijastunut sanktioiden määriin. Myös edellisen tilintarkastuslakiuudistuksen jälkeen määrässä oli havaittavissa tilapäistä kasvua. On muistettava, että luvut ovat kuitenkin melko pieniä, joten niistä ei välttämättä voi tehdä pitkälle meneviä tilastollisia johtopäätöksiä.

Tulevaisuudessa on mielenkiintoista seurata, kuinka tilintarkastusjärjestelmä kehittyi Suomen ja koko Euroopan tasolla. Finanssikriisi aiheutti joitakin muutospaineita myös tilintarkastusjärjestelmään. EU:n tasolla pohditaan kansainvälisten asetusten ja standardien asettamista, mikä vaikuttaisi varmasti olennaisesti tilintarkastajien työhön. Vastaavasti Suomessa mahdollisesti perustettava uusi valvova elin sekä uudet kansalliset standardit saattavat vaikuttaa tilintarkastajien rangaistuksiin. Lisäksi maallikotilintarkastuksen päättyminen ja toiminnantarkastajien työn aloittaminen saattavat lisätä lähivuosina sanktioita.

LÄHDELUETTELO

Ahjos, H. (2011). Tilintarkastuksen hyöty. *Tilintarkastus* 2011:2, 46-49.

Ahvenniemi J. (2010). Tilintarkastusjärjestelmä jatkaa uudistumista. *Tilisanomat* 2010:3, 5.

Andersson, E. (2010). Tilintarkastusjärjestelmän uudistaminen, Selvitysmiehen raportti.

Blij, I. (1998). Disciplinary practices and auditors in Europe: comparison between Germany and the Netherlands. *European Accounting Review* Sep98, vol. 7, issue 3, 467–491.

Blumme, N. (2008). Osakeyhtiön tilintarkastus. Keuruu. Talentum Media.

Blumme, N. (2010). Asunto-osakeyhtiön toiminnantarkastusta koskevat säännöt. *Tilintarkastus* – 2010:5, 58-62.

Blumme, N. (2012). Tarkastusvaliokunnan roolia halutaan terävöittää. *Tilintarkastus* 2012:3, 14-17.

Boxberg, K. (2012). Tilintarkastuslautakunnalta varoitus Suomen PwC:lle. *Kauppalehti* 196:2012, 9.10.2012, A8.

Columbia Electronic Encyclopedia, 6th edition (2010).

Forssell, J. (2010). Liika sääntely laimentaa listautumisintoa. *Tilintarkastus* – Revision 2010:3, 6-9.

Fraktman, M. (2012). Tilintarkastuksen EU-sääntelyyn ehdotetaan merkittäviä muutoksia. *Tilintarkastus* 2012:1, 14-17.

Halonen, K. & Steiner, M-L (2010). Tilintarkastusprosessi käytännössä. Juva. WS Bookwell.

Hanski, M. (työryhmän puheenjohtaja), (2012), Tilintarkastajien tutkinnot ja valvonta -työryhmän raportti, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Kilpailukyky 48/2012, 52-57.

Heiskanen, J., Kihn, L-A & Näsi, S. (toim.) (2009). Näkökulmia laskentatoimeen ja tilintarkastukseen. Tampere. Tampereen yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2008). 13.–14. p. Tutki ja kirjoita. Keuruu, Tammi.

Horsmanheimo, P., Kaisanlahti, T. & Steiner, M-L. (2007) Tilintarkastuslaki – Kommentaari. Juva. WSOY.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. (2008) Tilintarkastus – Asiakkaan opas. Juva WSOY.

Horsmanheimo, P. (2012). Tilintarkastajien valvonnan ajankohtaiskatsaus. Tilintarkastus 2012:2, 64-67.

HTM-tilintarkastajat ry, (2012), kannanotto 25.4.2012.

Hyvönen, A. (2009a) Hyvä tilintarkastaja tuntee asiakkaansa nousuissa ja laskuissa. Tilintarkastus – Revision 2009:1, 24–27.

Hyvönen, A. (2009b) Tilintarkastus tuo työrauhan pk-yrittäjälle. Tilintarkastus – Revision 2009:2, 25–28.

Immanen, A. (2009) ISA-standardien mittava uudistus päätökseen. Tilintarkastus – Revision 2009:3, 51–54.

Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajat ry (2006) Julkishallinnon hyvä tilintarkastustapa. Helsinki. Edita.

Juusela, M., Kaskimies, K., Lähdekorpi, S., Rauman, E. & Sutinen T. (2011). Tilintarkastuksen dokumentointimalli päivitettiin. Tilintarkastus 2011:1, 54-57

Katz, J. & Niemi, L. (2009) TILA hyvän tilintarkastustavan tulkitsijana. Tilintarkastus – Revision 2009:3, 46–49.

Keskuskauppakamari. [Keskuskauppakamarin www-sivuilla]. Updated November 29, 2010. [viitattu 29.11.2010]. Saatavissa: <http://www.keskuskauppakamari.fi/Tietoa-meista/Kauppakamarit>

KHT-yhdistys (2007). Tilintarkastuslaki ja -asetus. Helsinki. KHT-media.

KHT-yhdistys (2009). Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. KHT-media.

KHT-yhdistys, (1.7.2011). Vastine TEM:n lausuntopyyntöön 31.5.2011.

Kilpailuvirasto (19.7.2011) Vastine TEM:n lausuntopyyntöön 31.5.2011

Konttila, J. & Paasovaara, M. (2011). Maallikkotarkastuksen siirtymäsäännökset umpeutuvat – mikä muuttuu?. Tilintarkastus 2011:6, 60-63.

Lähdekorpi, S. (2010). Laadunvalvonnan painopiste tilintarkastusevidenssiin pienten yritysten tarkastuksissa. Tilintarkastus – Revision 2010:2, 52–57)

Länsiluoto, A. & Mäki-Pirilä, J. (2010). Tilintarkastajan vapaaehtoinen valinta hyödyttää. Tilintarkastus – Revision 2010:1, 26–29.

Mähönen, J. (2009). Osakeyhtiön taloudellinen raportointi ja tilintarkastus. Edita.

Niemi, L. (2010). Tutkimuksella parempaa tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastus – Revision 2010:4, 48–51.

Niemi, L. & Ojala, H. (2010). Kyllä vai ei vapaaehtoiselle tilintarkastukselle. Tilintarkastus 2010:6, 26-29.

Patentti- ja rekisterihallitus, (2013). [Patentti- ja rekisterihallituksen www-sivuilla]. Updated January 10, 2013. [viitattu 16.2.2013]. Saatavissa: <http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html>

Rehn, J. (2009). Vaihtoehtoiset tarkastusmenetelmät puhuttavat maailmalla. Tilintarkastus – Revision 2009:4, 34–37.

Remes, M. (2010a). Sijoittaja haluaa tilintarkastuksesta enemmän irti. Tilintarkastus – Revision 2010:1, 6-9

Remes, M. (2010b). Taloushallinnon ulkoistaminen on taitolaji. Tilintarkastus – Revision 2010:4, 30–33

Saarinen, O. (2011). Pirstoutuuko tilintarkastus tulevaisuudessa?. Tilintarkastus 2011:1, 62-65.

Shafer, W. (2001). The Effects of Formal Sanctions on Auditor Independence. Journal of accountancy Mar2001, Vol. 191, Issue 3, 104.

Smith, P. (2006). Kidsons to pay out in Pound 40m Wiggins scandal. Accountancy Jne2006, Vol. 137 Issue 1354, 8.

Steiner, M-L. (2011). Vihreä kirja tilintarkastuksesta. Tilisanomat 2011:4, 36-39.

Sviili, T. (2009). ISA:t istuvat pientenkin yritysten tarkastuksiin. Tilintarkastus – Revision 2009:5, 34–38

Sviili, T. (2010). Talusjohtajat tyytyväisiä tilintarkastuksen tasoon. Tilintarkastus 2010:6, 48-49.

Sviili, T. (2011a). Hannu Pellinen haluaa vahvistaa tilintarkastajien painoarvoa. Tilintarkastus 2011:1, 28-31.

Sviili, T. (2011b). Tuumaustauko tilintarkastusjärjestöjen yhdistymisessä. Tilintarkastus 2011:2, 30-33.

Sviili, T. (2012a). Ylisääntelyn varjo laskeutui yritysten ja tilintarkastajien ylle. Tilintarkastus 2012:1, 18-20.

Sviili, T. (2012b). Riittävä kansallinen liikkumavara halutaan säilyttää tilintarkastuksen sääntelyssä. Tilintarkastus 2012:2, 36-37.

Säätiölaki 12 §

Takkunen, M. (2011). Tilintarkastusalan keskusteleva voimahahmo. Tilisanomat 2011:3 , 22-27.

Tilintarkastuslaki 3 §

Tilintarkastuslaki, luku 6

Tilintarkastuslautakunta (2012). [Tilintarkastuslautakunnan www-sivuilla].

[viitattu 30.8.2012]. Saatavissa:

<http://www.tilintarkastuslautakunta.fi/Media/Media-Tilintarkastuslautakunta/Tiedostot/TILA/TILAn-strategia-2012-2014>

Tilintarkastuslautakunta (2008). [Tilintarkastuslautakunnan www-sivuilla].

Updated March 26, 2008. [viitattu 16.2.2013]. Saatavissa:

<http://tilintarkastuslautakunta.fi/tilan-tyojarjestys/>

Tilintarkastuslautakunta a. [Tilintarkastuslautakunnan www-sivuilla].

[viitattu 16.2.2013]. Saatavissa:

<http://www.tilintarkastuslautakunta.fi/Tutkinta-asiat/Tutkinnan-vaiheet>

Tilintarkastuslautakunta b. [Tilintarkastuslautakunnan www-sivuilla].

[viitattu 30.8.2012]. Saatavissa:

<http://www.tilintarkastuslautakunta.fi/Laadunvarmistus2/Laadunvarmistuksen-vuosiohjelma>

Tilintarkastuslautakunta c. [Tilintarkastuslautakunnan www-sivuilla].

[viitattu 30.8.2012]. Saatavissa:

<http://www.tilintarkastuslautakunta.fi/Laadunvarmistus2/Laaduntarkastusten-tulokset/Tilintarkastajien-2011-laaduntarkastusten-tulokset-ja-havainnot>

Timonen, P. (2011). Tilintarkastajien auktorisoinnin ja valvonnan yhtenäistäminen. Työelämä- ja markkinaosasto, Selvitysmiehen raportti., 22-24.

Tomperi, S. (2009). Tilintarkastus – Normeista käytäntöön. Helsinki. Edita Publishing Oy.

Turunen, K. (2004). Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä. Pro gradu -tutkielma. Lappeenranta, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteiden osasto.

Työ- ja elinkeinoministeriö, [Työ- ja elinkeinoministeriön www-sivuilla]. [viitattu 8.3.2013, päivitetty 5.3.2013]. Saatavissa: <http://www.tem.fi/index.phtml?s=949>

Vahtera, V. (2010), Toiminnantarkastus korvaa maallikkotilintarkastuksen yhdistyksissä ja asunto-osakeyhtiöissä. Tilisanomat 2010:6, 34-37.

Valtion tilintarkastuslautakunnan päätös, päätösnumerot 2/2010, 3/2010, 1/2011

Vainio, K. (2010). Laaduntarkastusten satoa. Tilintarkastus – Revision 2010:4, 56–59.

Virtanen, H. (2008). Tilintarkastajan kurinpidollinen vastuu – TILA:n lausunnot 1990–2006. Pro gradu -tutkielma. Lappeenranta, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteiden osasto.

Visakorpi, T. (2010). Tilintarkastajien valvonnan edistettävä luottamusta tilintarkastukseen. Tilintarkastus 2010:6, 54-57